LATVIJAS BANKA
EIROSISTĒMA

MAKROEKONOMISKO NORIŠU PĀRSKATS 2022

SEPTEMBRIS

LATVIJAS BANKA
EIROSISTĒMA

ISSN 1691–5933

MAKROEKONOMISKO NORIŠU PĀRSKATS
2022. gada septembris

MAKROEKONOMISKO NORIŠU PĀRSKATS
2022. gada septembris, Nr. 35

© Latvijas Banka, 2022

Pārpublicējot obligāta avota norāde.

Latvijas Banka
K. Valdemāra iela 2A, Rīga, LV-1050
Tālrunis: 67022300 info@bank.lv
https://www.bank.lv; https://www.makroekonomika.lv

Saturs

Saīsinājumi 3
Papildinformācija 3
Aktualitātes īsumā 4
1. Ārējais pieprasījums 5
2. Finanšu nosacījumi 10
2.1. ECB un citu vadošo centrālo banku lēmumi 10
2.2. Norises pasaules finanšu tirgos 13
2.3. Latvijas tautsaimniecības finansēšanas nosacījumi 15
3. Nozaru attīstība 20
3.1. Apstrādes rūpniecība 20
3.2. Būvniecība 21
3.3. Nekustamā īpašuma nozare 22
3.4. Tirdzniecība 23
3.5. Transports 23
3.6. Enerģētika 24
4. IKP analīze no pieprasījuma puses 26
4.1. Iekšzemes pieprasījums 26
4.2. Valdības patēriņš 27
4.3. Tirdzniecības bilance 28
5. Darba tirgus, izmaksas un cenas 31
1. ielikums. Kuras nozares minimālās algas palielināšana skars visvairāk? 32
2. ielikums. Inflācijas atšķirības Baltijas un citās eiro zonas valstīs 35
6. Secinājumi un prognozes 39
7. Scenāriju analīze 41
7.1. Energoresursu cenu krīzes valsts atbalsta ietekmes izvērtēšana 41
7.2. Dabasgāzes pieejamības ierobežojumu ietekme uz Latvijas tautsaimniecību 43

Saīsinājumi

AS – akciju sabiedrība
ASV – Amerikas Savienotās Valstis
ECB – Eiropas Centrālā banka
EK – Eiropas Komisija
EONIA – eiro uz nakti izsniegto kredītu vidējais indekss (*euro overnight index average*)
ES – Eiropas Savienība
€STR – eiro īstermiņa procentu likme (*euro short-term rate*)
EURIBOR – eiro starpbanku piedāvājuma procentu likmju indekss (*euro interbank offered rate*)
FRS – ASV Federālo rezervju sistēma
IKP – iekšzemes kopprodukts
NVA – Nodarbinātības valsts aģentūra
PVN – pievienotās vērtības nodoklis
SPCI – saskaņotais patēriņa cenu indekss
SVF – Starptautiskais Valūtas fonds

Papildinformācija

Izdevuma "Makroekonomisko Norišu Pārskats" (2022. gada septembris, Nr. 35) sagatavošanā izmantota līdz 2022. gada 12. septembrim pieejamā informācija, ja vien nav norādīts citādi. Prognozes sagatavotas, izmantojot līdz 2022. gada 12. septembrim, atsevišķiem tehniskajiem pieņēmumiem – līdz 15. augustam pieejamo informāciju.

Grafiskos attēlus sagatavojot, izmantota *Bloomberg* (1. un 5.–9. att.), *Refinitiv* (2., 10. un 14. att.), EK (3., 4., 20., 27.–29., 33., 36. un 2.1.–2.7. att.), Latvijas Bankas (5., 11.–16., 18., 20., 23., 25.–28., 1.1., 33.–35., 2.3.–2.5., 2.7. un 37.–41. att.), Centrālās statistikas pārvaldes (12., 15., 18.–20., 22.–26., 28. un 30.–32. att.), Valsts kases (17. att.), SIA "ARCO REAL ESTATE" (21. att.), valsts vienotās datorizētās zemesgrāmatas (21. att.), Pasaules tirdzniecības organizācijas (29. att.), *Brent* (34. att.), *Title Transfer Facility* (35. att.), ECB (2.4. att.), kā arī Ekonomikas ministrijas, Labklājības ministrijas un Finanšu ministrijas (37. att.) informācija.

Statistiskos datus sk. https://www.bank.lv/statistika/dati-statistika/galvenie-makroekonomiskie-raditaji.

Aktualitātes īsumā

Kara izraisīto enerģijas un pārtikas cenu kāpumu un Eiropā arī gāzes piegādes traucējumu dēļ inflācija strauji virzās augšup; arī Latvijā inflācijas prognozes ir paaugstinātas.

Augstā inflācija nomāc izaugsmi pasaulē, t. sk. Latvijā; mazinoties iedzīvotāju pirktspējai un patēriņam, paredzama īslaicīga recesija.

Centrālās bankas, t. sk. ECB, atkāpjas no atbalstošās monetārās politikas.

Augstāka inflācija Latvijā nekā vidēji eiro zonā atspoguļo lielāku pārtikas un enerģijas īpatsvaru patēriņā un šo cenu, kā arī algu straujāku kāpumu.

Eksportu ierobežo vājāks pieprasījums, koksnes cenu kritums un lieli izejmateriālu krājumi.

Saspringtais darba tirgus mazinās krīzes ietekmi uz bezdarbu un uzturēs algu kāpumu uzņēmumos pat augošu energoresursu izmaksu apstākļos.

Valdības atbalsts un mājsaimniecību uzkrājumu tērēšana daļēji absorbēs energoresursu cenu krīzes sekas tautsaimniecībā.

Energoneatkarības un energoefektivitātes aktualitāte ir augusi.

1. Ārējais pieprasījums

Par izaugsmes galveno lejupvērsto risku cēloni ir kļuvusi augstā inflācija. Krievijas dabasgāzes importa izsīkums līdz ar dabasgāzes piedāvājuma trūkumu un rekordaugstām cenām rada neskaidrību gan par saimnieciskās darbības perspektīvām, gan par apkures sezonu Eiropā, savukārt Krievijas un Ukrainas ierobežotais pārtikas izejvielu eksports veicina pārtikas cenu inflāciju. Augsts cenu spiediens ierobežo mājsaimniecību patēriņu un rada nevēlamus inflācijas gaidu nostiprināšanās riskus nākotnē, liekot centrālajām bankām padarīt monetāro politiku ierobežojošāku. SVF vērtējumā būtiski lejupvērsti riski izaugsmei ir arī Ķīnas atbalstītā Covid-19 "nulles" politika un Ķīnas nekustamā īpašuma nozares krīze, kā arī augstāks saistību nepildīšanas risks attīstības valstīs, ko veicina gan lielāko centrālo banku stingrāka monetārā politika, uzsākot procentu likmju celšanu, gan augstās pārtikas cenas. Karš Ukrainā un ASV un Ķīnas saasinātās attiecības rada būtiskus ģeopolitiskus riskus, kas var ieviest turpmākas korekcijas pasaules tautsaimniecības virzībā.

Atbilstoši SVF jaunākajai prognozei[1], kas publicēta 2022. gada jūlijā, globālā izaugsme šogad sasniegs 3.2% – par 0.4 procentu punktiem mazāk, nekā prognozēts aprīlī. 2023. gadā tā palēninināsies vēl vairāk – līdz 2.9% (par 0.7 procentu punktiem). Savukārt inflācija 2022. gadā varētu sasniegt 8.3% un 2023. gadā – 5.7% (par 0.9 procentu punktiem augstāka, nekā prognozēts aprīlī). Attīstības valstīs, kur enerģijas un pārtikas izdevumi patēriņa grozā aizņem lielāku daļu, gan 2022., gan 2023. gadā gaidāma augstāka inflācija nekā attīstītajās valstīs.

Enerģijas un pārtikas cenas turpina radīt galveno spiedienu uz inflāciju. Lai gan dabasgāzes cena Nīderlandes biržā maijā un jūnijā stabilizējās ap 80–100 eiro par megavatstundu, vēlāk tā ir strauji kāpusi, sasniedzot pat vairāk nekā 300 eiro par megavatstundu. Šo svārstību galvenais iemesls ir augošās bažas par Eiropas valstu spēju nodrošināt pietiekamus krājumus gaidāmajai apkures sezonai, Krievijai mērķtiecīgi arvien samazinot piegāžu apjomus. Šīs bažas kārtējo pavērsienu sasniedza septembra sākumā, kad Krievija pavisam pārtrauca piegādes pa *Nord Stream 1* cauruļvadu un paziņoja, ka piegādes atjaunošana iespējama tikai tad, ja pēc kara sākuma ieviestās ES sankcijas tiks atceltas. Pašreizējais dabasgāzes cenu līmenis ir aptuveni 18 reižu augstāks salīdzinājumā ar 2019. gada septembri[2], taču tam ir raksturīgs arī ļoti liels svārstīgums, reaģējot uz saņemto informāciju par dabasgāzes pietiekamību un pieejamību.

1. attēls

KVIEŠU UN KUKURŪZAS CENAS *EURONEXT* BIRŽĀ
(eiro/t)

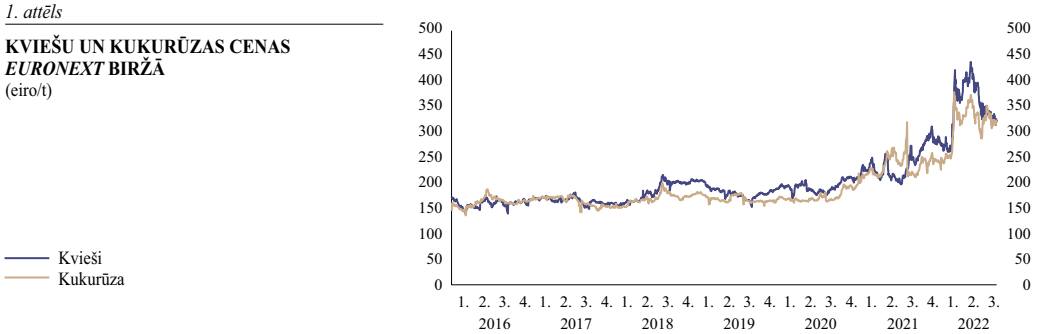

Krietni mazāk dramatiska situācija ir naftas tirgū, kur patērētājiem pozitīvāku noskaņojumu radīja naftas cenu samazinājums, ko sekmēja arvien augošās recesijas gaidas globālajā tautsaimniecībā, cenām sarūkot līdz pirmskara līmenim (aptuveni 90 ASV dolāriem par barelu). Tas noticis, neraugoties uz ES valstu vienošanos 2022. gada nogalē aizliegt pa jūru piegādātās Krievijas naftas importu. Zemākas naftas cenas atspoguļojas lētākā degvielā un mazina inflācijas spiedienu. Daļēji atsākoties Ukrainas graudu eksportam, kritās arī kviešu un kukurūzas cenas, taču tās joprojām saglabājās augstas, aptuveni par 14% pārsniedzot pirmskara līmeni.

[1] International Monetary Fund. World Economic OutlookUpdate, July 2022.
[2] Izmantojot mēneša vidējās vērtības (2022. gadā – no 1. līdz 8. septembrim ieskaitot).

2. attēls

DABASGĀZES CENAS NĪDERLANDES BIRŽĀ UN *BRENT* JĒLNAFTAS FAKTISKĀS UN NĀKOTNES CENAS
(eiro/MWh; ASV dolāros par barelu)

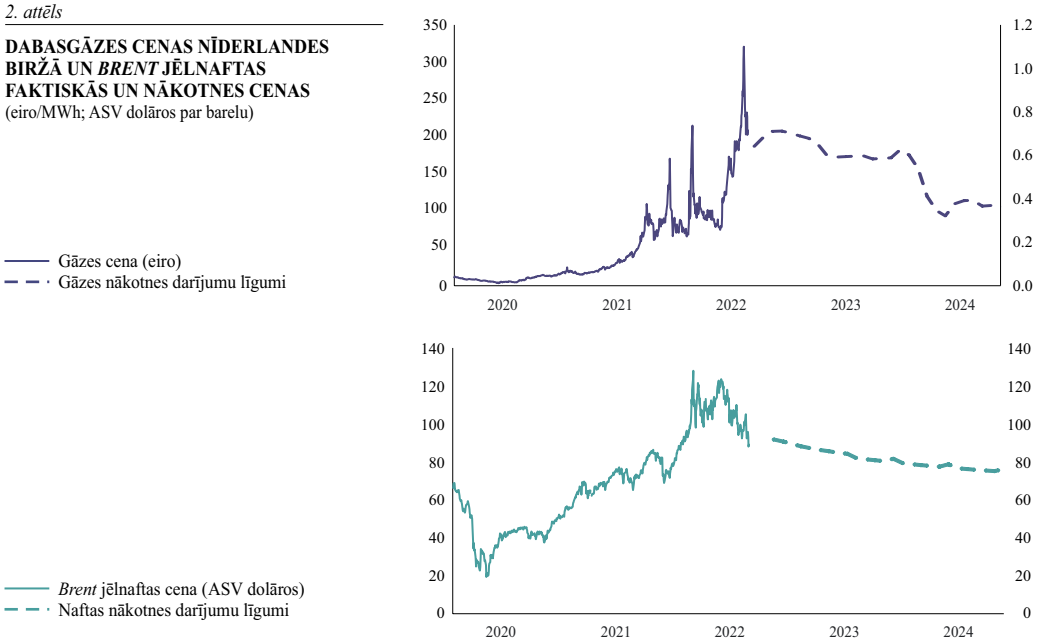

ASV tautsaimniecību turpina balstīt noturīgs pieprasījums un spēcīgs darba tirgus; vienlaikus vērojama arī augsta inflācija. Lai gan ASV nav tieši atkarīgas no Krievijas dabasgāzes, patēriņa cenu pieaugums jūnijā sasniedza augstāko līmeni pēdējos 40 gados (9.1% gadā), bet jūlijā saruka līdz 8.5%. Gan 1., gan 2. ceturksnī tautsaimniecības izaugsmes temps bija negatīvs (–0.4% un –0.2% salīdzinājumā ar iepriekšējo ceturksni[3]), tomēr viens pats šis rādītājs var sniegt nepilnīgu priekšstatu par reālās tautsaimniecības dinamiku. Privātais patēriņš pieauga attiecīgi par 0.5% un 0.4% salīdzinājumā ar iepriekšējo ceturksni, bet investīcijas – par 1.2% un –3.5%. Būtiska ietekme ir arī krājumu pārmaiņām un ārējai bilancei. Krājumu pārmaiņas abos šā gada ceturkšņos bijušas negatīvas, samazinot IKP pieauguma tempu attiecīgi par 0.1 un 0.5 procentu punktiem. Tas skaidrojams gan ar piegādes ķēžu traucējumiem (nepabeigtie izstrādājumi netiek iekļauti krājumos), gan ar spēcīgu krājumu veidošanu 2021. gada pēdējos ceturkšņos. IKP izaugsmes vietā FRS savos komentāros biežāk min nodarbinātības datus, kas liecina par spēcīgo darba tirgu: bezdarba līmenis augustā saglabājās vēsturiski ļoti zems (3.7%), un nodarbināto skaits turpināja pieaugt. Augstā inflācija un spēcīgs darba tirgus ļāvis FRS šogad paaugstināt bāzes procentu likmes kumulatīvi par 225 bāzes punktiem, un gaidāms, ka procentu likmes tiks celtas arī nākamajās šā gada sēdēs. SVF prognozē 2.3% ASV IKP pieaugumu 2022. gadā un 1.0% – 2023. gadā.

Ķīnas īstenotā Covid-19 "nulles" politika, problēmas nekustamā īpašuma sektorā un samērā zema inflācija ļauj monetārajai politikai virzīties pretēji pasaulē dominējošajai tendencei. Ķīnas Tautas banka ir lēmusi samazināt tās noteiktās procentu likmes. Tas skaidrojams gan ar nekustamā īpašuma sektora krīzi, kas iesākās 2021. gadā ar lielākā nekustamā īpašuma attīstītāja *Evergrande* grūtībām segt savas saistības, gan ar arvien jauniem Covid-19 uzliesmojumiem, kuru dēļ saskaņā ar Covid-19 "nulles" politiku notiek veselu pilsētu masveida testēšana un tiek ieviestas lokālas mājsēdes. Tas savukārt izraisa rūpniecības izlaides kritumu un apgrūtina piegādes ķēžu darbību. Īpaši spēcīgi Covid-19 ietekmēja izaugsmi 2022. gada 2. ceturksnī, kad IKP pieauga vien par 0.4% salīdzinājumā ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu (–2.6% salīdzinājumā ar iepriekšējo ceturksni). Mazumtirdzniecības apgrozījums aprīlī un maijā bija attiecīgi par 11.1% un 6.7% mazāks nekā pirms gada, taču, epidemioloģiskajai situācijai pakāpeniski uzlabojoties, jūlijā

[3] ASV ceturkšņa pieauguma tempi tiek oficiāli publicēti gada izteiksmē. Lai uzlabotu salīdzināmību ar citu valstu rādītājiem, visi ASV ceturkšņa pieauguma tempi pārrēķināti no gada izteiksmes ceturkšņa izteiksmē. Tekstā visi ceturkšņa pieauguma tempi uzrādīti ceturkšņa izteiksmē.

sasniedza 2.7% gada pieaugumu. Ķīnas tautsaimniecība 1. pusgadā pieauga par 2.5% salīdzinājumā ar 2021. gada pirmajiem sešiem mēnešiem, un vairākums analītiķu uzskata, ka Ķīnai šogad neizdosies sasniegt valdības noteikto 5.5% IKP izaugsmes mērķi (SVF jūnija prognoze Ķīnai ir 3.3% pieaugums). Ekonomiskās grūtības Ķīnā būtiski palēnina globālās tautsaimniecības izaugsmi ar vājāka piedāvājuma starpniecību.

Japānas atgūšanās pēc pandēmijas ir stabilāka, bet vienlaikus arī kūtrāka. 2022. gada 1. ceturksnī IKP gandrīz nemainījās, bet 2. ceturksnī pieauga par 0.9% salīdzinājumā ar iepriekšējo ceturksni. Privātais patēriņš palielinājās attiecīgi par 0.3% un 1.2%, bet ārējais sektors nesniedza būtisku atbalstu tautsaimniecībai; tas daļēji izskaidrojams ar izaugsmes palēnināšanos Ķīnā. Gan Japānā, gan Ķīnā inflācija saglabājas daudz zemāka nekā pārējā pasaulē. Vājāks patēriņš un kultūras īpatnības neļauj ražotājiem strauji celt cenas, tāpēc patēriņa cenu gada inflācija Japānā bija vien 2.6% un Ķīnā 2.7%.

Eiro zonā labus 1. pusgada rezultātus aizēno recesijas gaidas. Neraugoties uz kara ģeogrāfisko tuvumu, eiro zonas tautsaimniecība pārliecinoši atguvās pēc Covid-19 ierobežojumu atvieglojumiem, 2022. gada pirmajos divos ceturkšņos pieaugot par 0.7% un 0.8% salīdzinājumā ar iepriekšējo ceturksni. Pirmajos trijos mēnešos vislielāko devumu izaugsmei (0.65 procentu punkti) sniedza tirdzniecības bilance. To galvenokārt noteica ļoti liels pieaugums Īrijas ārējā sektorā, kur starptautisko korporāciju eksportam ir liela ietekme. 2. ceturksnī izaugsme bija daudz vienmērīgāk sadalīta pa dalībvalstīm un 0.6 procentu punktus no tās deva privātais patēriņš. Atliktais patēriņš un Covid-19 ierobežojumu mazināšana bija papildu balsts inflācijai – patēriņa cenas jūlijā bija par 8.9% augstākas nekā pirms gada, un 4 procentu punktus no pieauguma noteica enerģija, 2 procentu punktus – pārtika, bet pārējo – preces un pakalpojumi. Palielinājās arī pamatinflācija, sasniedzot 4%. Savukārt bažas par augstiem enerģijas rēķiniem un ģeopolitiskā nestabilitāte ir galvenie iemesli, kāpēc patērētāju nenoteiktības apakšindekss martā sasniedza vēsturisko maksimumu un turpina augt arī augustā; savukārt tautsaimniecības dalībnieku noskaņojumu raksturojošie indeksi ir būtiski samazinājušies.[4] Tomēr galvenās liecības par lēnāku gaidāmo izaugsmi 3. ceturksnī sniedz iepirkumu vadītāju indekss (IVI), kas jūlijā un augustā atradās zem 50 punktiem, norādot uz ekonomiskās aktivitātes kritumu salīdzinājumā ar iepriekšējo mēnesi (tiesa, daļu no IVI veido noskaņojuma novērtējums). Reaģējot uz augsto inflāciju, ECB jūlija un septembra sēdē paaugstināja bāzes procentu likmes kopumā par 125 bāzes punktiem. Jaunākajās prognozēs, kas publicētas septembrī, ECB paredz IKP pieaugumu par 3.1% 2022. gadā, 0.9% 2023. gadā un 1.9% 2024. gadā. Savukārt inflācija varētu sasniegt attiecīgi 8.1%, 5.5% un 2.3%. Salīdzinājumā ar jūnija prognozi 2022. gada izaugsmes temps ticis pārskatīts un paaugstināts par 0.3 procentu punktiem (tas skaidrojams ar straujāku, nekā gaidīts, pieaugumu 1. pusgadā), bet tas pazeminās 2023. gadam (–1.2 procentu punkti) un 2024. gadam (–0.2 procentu punkti) – to nosaka augstas inflācijas spiediens uz patēriņu, piegādes ķēžu un energoresursu piegādes traucējumi un vājš noskaņojums. Savukārt inflācija prognozēta augstāka nekā iepriekš attiecīgi par 1.3, 2.0 un 0.2 procentu punktiem, enerģijai un pārtikai radot ilgstošāku spiedienu uz cenām un šim spiedienam izplatoties uz citiem sektoriem.

ECB ir sagatavojusi arī pesimistisko (*downside*) scenāriju, kura pieņēmumos paredz gandrīz pilnīgu Krievijas dabasgāzes piegāžu izbeigšanu un nespēju tās aizstāt ar citām piegādēm, īpaši aukstu ziemu un rūpniecības jaudu ierobežošanu enerģijas taupīšanai, kā arī būtiski augstākas enerģijas un pārtikas cenas. Šis scenārijs jau paredz negatīvu izaugsmi 2023. gadā (–0.9% salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu), taču 2022. un 2024. gadā IKP pieaugums būs pozitīvs (2.8% un 1.9%).

[4] Business and Consumer Survey (August 2022).

3. attēls

EIRO ZONAS IKP, APSTRĀDES RŪPNIECĪBAS IZLAIDE UN MAZUMTIRDZNIECĪBAS APGROZĪJUMS
(gada pārmaiņas; %)

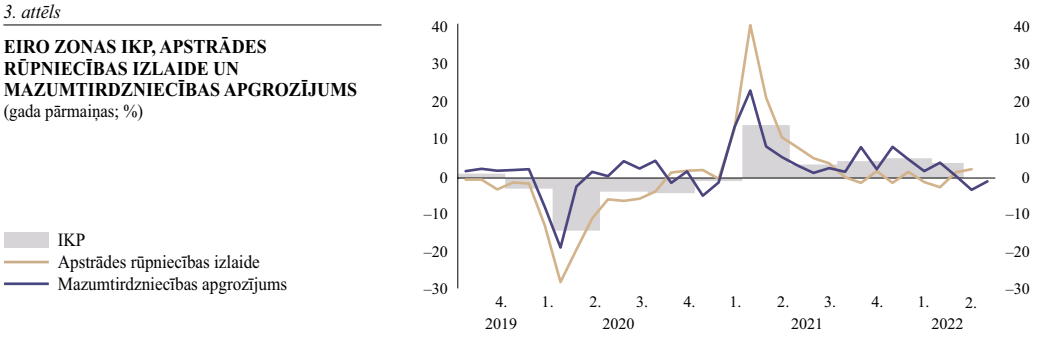

Baltijas valstīs inflācija, kas ir augstākā ES, vājina ekonomisko aktivitāti līdz pat recesijai[5]. Lietuvā pēc 2022. gada 1. ceturkšņa diezgan straujās ekonomiskās izaugsmes 2. ceturksnī tā saruka. Igaunijā tautsaimniecības vājināšanās iezīmējas jau no gada sākuma. To noteica Krievijas uzsāktā kara ietekme, samazinoties tirdzniecībai ar Krieviju, kā arī energoresursu sadārdzināšanās, kas noteica ļoti augstu inflāciju, kura Baltijas valstīs ir būtiski augstāka nekā pārējās ES valstīs. Gada nogalē gan Igaunijā, gan Lietuvā tiek prognozēta tautsaimniecības recesija, kas samazina abu Baltijas valstu 2022. gada izaugsmi. Kaut gan gadā kopumā 1. pusgada rādītāju dēļ vērojama izaugsme, tā ir krietni zemāka nekā iepriekš. Būtiski pesimistiskāka izaugsme tiek prognozēta 2023. gadam, pieauguma tempam sarūkot 1. pusgadā. Prognozē paredzēts, ka 2023. gadā inflācija Baltijas valstīs mazināsies un fosilā kurināmā cenu pakāpeniska normalizēšanās veicinās atveseļošanos gada beigās.

Augstās energoresursu cenas un tautsaimniecības dalībnieku noskaņojuma pasliktināšanās arī pārējās lielākajās tirdzniecības partnervalstīs iezīmē recesiju 2022. gada 2. pusgadā. Vācijas tautsaimniecības izaugsme 1. ceturksnī nedaudz pārsniedza iepriekš prognozēto tempu, tomēr jau 2. ceturksnī tā bija nedaudz zemāka par *Deutsche Bundesbank* prognozēto, tautsaimniecībai tikai pavisam nedaudz augot salīdzinājumā ar iepriekšējo ceturksni. Augošo energoresursu cenu ietekmē Vācija, kas lielā mērā ir bijusi atkarīga no Krievijas dabasgāzes, pirmo reizi fiksēja deficītu ārējās tirdzniecības bilancē. Gan augstās enerģijas cenas, gan vājāks globālais pieprasījums ierobežo ražošanu, līdz ar to saruks eksports. Vienlaikus arī imports vājināsies augsto energoresursu cenu dēļ, mazinoties iekšējam pieprasījumam.

Zviedrijā 2022. gada pirmajos divos ceturkšņos ir noturējusies tautsaimniecības izaugsme. 2. ceturksnī tā auga straujāk, nekā tika paredzēts iepriekš, nedaudz uzlabojoties gada kopējai IKP pieauguma prognozei, savukārt 2023. gads tiek paredzēts sliktāks. 2022. gada sākums tautsaimniecībā iezīmējis atgūšanos no pandēmijas, palielinoties pieprasījumam. Piedāvājumam daļēji netiekot līdzi enerģijas cenu kāpuma un piegādes ķēžu traucējumu dēļ, līdzīgi kā citur Eiropā vērojams augstāks cenu kāpums, nekā iepriekš paredzēts. Zviedrijas tautsaimniecības nākotnē iezīmējas recesija, paredzot atgūšanos 2023. gada 2. pusgadā.

4. attēls

TAUTSAIMNIECĪBAS DALĪBNIEKU NOSKAŅOJUMA RĀDĪTĀJI
(ilgtermiņa vidējais = 100)

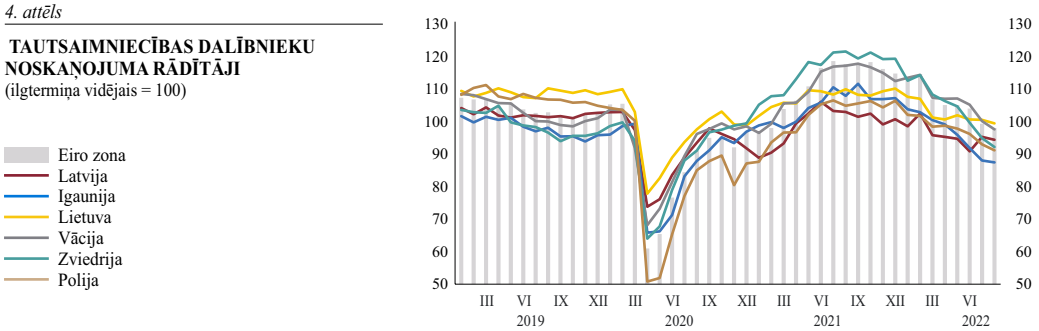

[5] Latvijas tirdzniecības partnervalstu tautsaimniecības izaugsmes analīzē izmantotas centrālo banku prognozes.

Apvienotā Karaliste piedzīvo līdzīgas problēmas kā pārējā Eiropa, pēc pieauguma gada sākumā IKP jau 2. ceturksnī nedaudz samazinoties. Tirdzniecības apjoms mazinās, savukārt eksporta un importa vērtība pieaug uz cenu rēķina. Mazinoties reālajiem ienākumiem un pieprasījumam, gada beigās gaidāma recesija, būtiski pasliktinot IKP prognozi 2023. gadam, un tautsaimniecības atveseļošanās paredzama tikai 2024. gadā.

Krievijas tautsaimniecībā iepriekš paredzētā milzīgā krituma vietā vērojama mērenāka lejupslīde. Turpinoties Krievijas uzsāktajam karam Ukrainā un sankciju ieviešanai, Krievijas tirdzniecība ar rietumvalstīm ir apgrūtināta daudzās produktu grupās, tomēr energoresursu eksporta vērtība ir būtiski pieaugusi. Augstās cenas un Eiropas valstu atkarība no Krievijas dabasgāzes, kuras aizstāšana īstermiņā nav viegli īstenojama, liecina, ka energoresursu tirdzniecība nav beigusies. Arī citās preču grupās tirdzniecība nav pilnīgi apstājusies, piemēram, Latvijas eksports uz Krieviju pat nedaudz pieaudzis. Tomēr nākotnē tirdzniecības apjomi mazināsies, pienākot termiņiem, pēc kuriem pilnībā stāsies spēkā sankcijas, un pakāpeniski aizstājot Krievijas produktus ar importu no citām valstīm. Tas samazinās Krievijas ienākumus. Arī 2023. gadā tiek paredzēta tautsaimniecības lejupslīde, tautsaimniecībai nedaudz atgūstoties 2024. gadā, bet neatgriežoties pirmskara līmenī vēl ilgu laiku.

2. Finanšu nosacījumi

Kopš marta beigām vadošās centrālās bankas, reaģējot uz augsto inflācijas līmeni, strauji atkāpjas no īpaši atbalstošas monetārās politikas. FRS un Anglijas Banka turpināja celt bāzes procentu likmes. ECB pēc neto aktīvu iegāžu izbeigšanas paaugstināja monetārās politikas procentu likmes. Savukārt Japānas Banka, neraugoties uz straujo izejvielu un enerģijas cenu kāpumu pasaulē, prognozē, ka inflācija Japānā nebūs noturīga, un turpina īpaši atbalstošu monetāro politiku.

2.1. ECB un citu vadošo centrālo banku lēmumi

ECB Padome kopš marta beigām ir straujā tempā turpinājusi monetārās politikas normalizāciju. Jūlija sākumā tika izbeigtas neto aktīvu iegādes Aktīvu iegādes programmas (AIP) ietvaros. Atbilstoši iepriekš sniegtajiem signāliem un perspektīvas norādei jūlija sanāksmē ECB Padome lēma paaugstināt galvenās procentu likmes par 50 bāzes punktiem – straujāk, nekā tika iecenots finanšu tirgos. Šāds lēmums tika pieņemts, redzot, ka inflācijas rādītāji turpina sasniegt jaunas virsotnes. Septembrī ECB Padome galvenās procentu likmes palielināja vēl par 75 bāzes punktiem. Tādējādi noguldījumu iespējas uz nakti procentu likme, galvenā refinansēšanas procentu likme un aizdevumu iespējas uz nakti procentu likme sasniegušas attiecīgi 0.75%, 1.25% un 1.50% līmeni. ECB Padome arī informē, ka procentu likmju celšana turpināsies nākamajās sanāksmēs, taču par to lielumu tiks lemts katrā sanāksmē atsevišķi. Papildus jūlija sanāksmē tika izziņots arī jauns nestandarta monetārās politikas instruments – Transmisijas aizsardzības instruments (TAI), kas monetārās politikas normalizēšanas laikā nodrošinās, lai monetārās politikas nostājas transmisija visās eiro zonas valstīs norisētu raiti. Padomes skatījumā monetārās politikas viendabība ir priekšnosacījums, lai ECB varētu izpildīt savu uzdevumu nodrošināt cenu stabilitāti vidējā termiņā. TAI tika pievienots ECB Padomes instrumentu klāstam, un to var aktivizēt, lai novērstu nevēlamu, haotisku tirgus dinamiku, kas rada nopietnu apdraudējumu monetārās politikas transmisijai visā eiro zonā. TAI ietvaros veikto aktīvu iegāžu apjoms būs atkarīgs no monetārās politikas transmisiju apdraudošo risku nopietnības. Iegādēm iepriekš nav noteikti ierobežojumi. Tomēr pirmā aizsardzības līnija transmisijas mehānismu apdraudošo risku novēršanai saistībā ar pandēmiju joprojām ir elastīga pieeja, atkārtoti ieguldot no pandēmijas ārkārtas aktīvu iegādes programmas (PĀAIP) portfeļa vērtspapīru dzēšanas iegūtos līdzekļus.

ECB prezidente Kristīne Lagarda (*Christine Lagarde*) pēc Padomes septembra sanāksmes norādīja, ka, lai gan tūrisma nozares uzplaukums veicināja tautsaimniecības izaugsmi 3. ceturksnī, gaidāms, ka tautsaimniecības izaugsme gada atlikušajos mēnešos būtiski palēninās. To nosaka četri galvenie iemesli. Pirmkārt, augstā inflācija samazina patēriņu un ražošanu visā tautsaimniecībā un šos kavējošos faktorus pastiprina dabasgāzes piegādes traucējumi. Otrkārt, ar tautsaimniecības atkalatvēršanos saistītais straujais pakalpojumu pieprasījuma kāpuma temps tuvākajos mēnešos saruks. Treškārt, globālā pieprasījuma vājināšanās, t. sk. daudzās lielākajās tautsaimniecībās noteiktās stingrākās monetārās politikas dēļ, un tirdzniecības nosacījumu pasliktināšanās nozīmēs mazāku atbalstu eiro zonas tautsaimniecībai. Ceturtkārt, saglabājas liela nenoteiktība un strauji sarūk mājsaimniecību un uzņēmumu noskaņojuma rādītāji. Attiecībā uz riskiem eiro zonas tautsaimniecības izaugsmei tiek norādīts, ka pasaules tautsaimniecības izaugsmes palēninināšanās dēļ izaugsmi apdraudošie riski galvenokārt ir lejupvērsti, īpaši īstermiņā. Savukārt ar inflācijas perspektīvu saistītie riski galvenokārt ir augšupvērsti. Tāpat kā attiecībā uz izaugsmi, lielākais risks inflācijai īstermiņā ir turpmāki enerģijas piegāžu pārrāvumi.

Analītiķi prognozē, ka ECB noguldījumu iespējas uz nakti procentu likme 2023. gada sākumā varētu pakāpties līdz 1.50%, savukārt galvenā refinansēšanas likme – līdz 2.00%.

Savukārt finanšu tirgū septembra sākumā tika iecenots, ka ECB galvenā politikas likme nākamo 12 mēnešu laikā varētu sasniegt 2.30%.

5. attēls

ECB NOGULDĪJUMU IESPĒJAS UZ NAKTI PROCENTU LIKME (FINANŠU TIRGUS VĒRTĒJUMS)
(%)

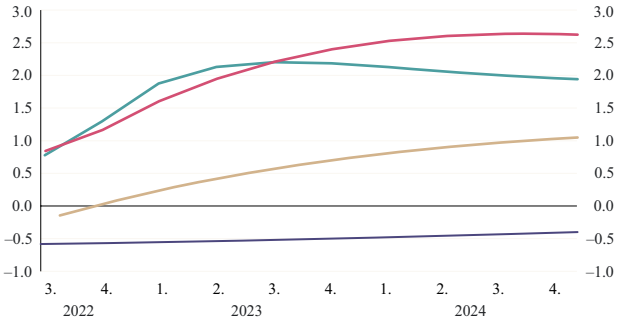

6. attēls

EIRO NAUDAS TIRGUS PROCENTU LIKMES
(%)

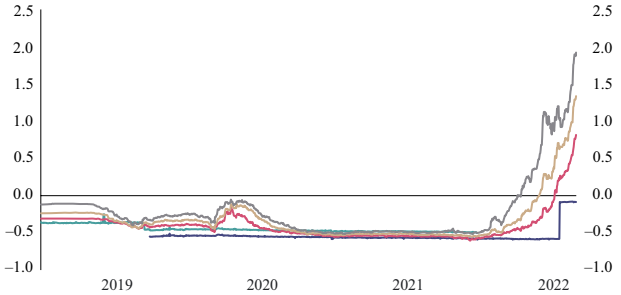

FRS turpināja paaugstināt mērķa likmi. Maija sēdē tā palielināja mērķa likmi par 50 bāzes punktiem, savukārt jūnija un jūlija sēdē katrā vēl par 75 bāzes punktiem (līdz 2.25–2.50%). Papildus maija sākumā FRS publicēja detalizētu informāciju par gaidāmo bilances samazināšanu. Tā norādīja, ka primāri bilances samazināšana notiks, pielāgojot atkārtotos ieguldījumus un daudz agresīvāk, nekā iepriekš gaidīts. Sākot ar 1. jūniju, FRS atkārtoti ieguldīja ASV Valsts kases parāda vērtspapīru pamatsummas atmaksas, nepārsniedzot 30 mljrd. ASV dolāru limitu, savukārt ASV aģentūru un aģentūru ar hipotēku nodrošināto vērtspapīru atmaksas – nepārsniedzot 17.5 mljrd. ASV dolāru limitu. Septembrī šie limiti tika paaugstināti attiecīgi līdz 60 mljrd. un 35 mljrd. dolāru. FRS arī norāda, ka, lai nodrošinātu pakāpenisku pāreju līdz līmenim, kas FRS skatījumā atbilst finanšu tirgū nepieciešamajam, tā bilances samazināšanu no sākuma palēninās un pēc tam apturēs, vienlaikus atzīmējot, ka tā ir gatava pielāgot jebkuras bilances samazināšanas detaļas, ņemot vērā tautsaimniecības un finanšu norises. Attiecībā uz ASV tautsaimniecību FRS norāda, ka saņemtie dati liecina par patēriņa un izlaides pavājināšanos. Vienlaikus jaunu darbvietu radīšana pēdējos mēnešos turpina būt veselīga, un tāpēc saglabājas zems bezdarba līmenis. Inflācija joprojām ir paaugstināta, atspoguļojot ar pandēmiju saistīto piedāvājuma un pieprasījuma neatbilstību, augstās enerģijas un pārtikas cenas, kā arī plašāku augšupvērstu cenu spiedienu.

Papildus FRS vadītājs Džeroms Pauels (*Jerome Powell*) vasaras beigās *Jackson Hole* ekonomikas forumā norādīja, ka FRS jāturpina iesāktais, līdz darbs ir padarīts, ar to domājot inflācijas pazeminināšanu līdz FRS mērķa līmenim. Viņš arī norādīja, ka veiksmīgas inflācijas samazināšanas rezultāts, visticamāk, būs zemāka tautsaimniecības izaugsme, bet, lai inflācija tiktu normalizēta, procentu likmēm kādu laiku jāpaliek līmenī, kas ir ierobežojošs.

Finanšu tirgos 7. septembrī tika gaidīts, ka FRS mērķa likme šajā likmju celšanas ciklā maksimumu sasniegs pēc 6 mēnešiem un pietuvosies 4% līmenim, vienlaikus finanšu tirgi arī paredz, ka tā būs pirmā no vadošajām centrālajām bankām, kas sāks procentu likmju pazeminināšanu, un pēc 12 mēnešiem jau būs gaidāms pirmais procentu likmju samazinājums.

7. attēls

CENTRĀLO BANKU BĀZES PROCENTU LIKMES (FINANŠU TIRGUS VĒRTĒJUMS)
(%)

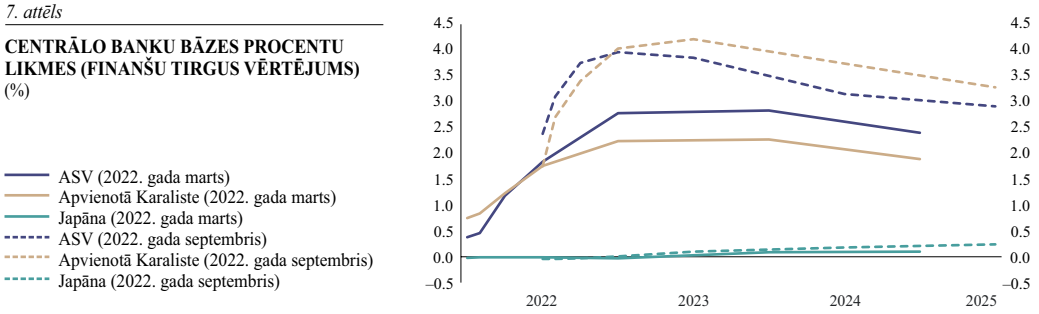

Anglijas Banka, līdzīgi kā FRS, turpināja celt bāzes procentu likmi. Monetārās politikas komiteja (MPK) katrā no maija sākumā un jūnija vidū notikušajām sēdēm lēma palielināt bāzes procentu likmi par 25 bāzes punktiem, tomēr, inflācijai turpinot sasniegt jaunas virsotnes, augusta sēdē lēma rīkoties straujāk un bāzes procentu likmi palielināja par 50 bāzes punktiem (līdz 1.75%). Augusta monetārās politikas ziņojumā Anglijas Banka norāda, ka vasaras mēnešos Apvienotajā Karalistē ir turpinājis palielināties augšupvērsts inflācijas spiediens. Galvenokārt tas saistāms ar dabasgāzes vairumtirdzniecības cenu, kas ir strauji palielinājusies Krievijas ierobežotās padeves dēļ. Augsto vairumtirdzniecības cenu ietekme parādīsies mazumtirdzniecības enerģijas cenās, vēl vairāk samazināsies mājsaimniecību reālie ienākumi un tuvākajā laikā inflācijas kāpums turpināsies. Paaugstināts inflācijas līmenis varētu saglabāties visu 2023. gadu, tomēr pēc diviem gadiem tā atgriezīsies Anglijas Bankas 2% mērķa līmenī. Attiecībā uz ekonomisko aktivitāti tiek norādīts, ka tā samazinās. Pēdējais dabasgāzes cenu pieaugums ir veicinājis būtisku nākotnes perspektīvu pasliktināšanos, un tiek prognozēts, ka Apvienotajā Karalistē 2022. gada 4. ceturksnī iestāsies recesija.

Finanšu tirgos tiek iecenots, ka nākamo 12 mēnešu laikā Anglijas Bankas monetārās politikas bāzes procentu likme varētu sasniegt 4.5%, kas būtu augstākais līmenis šajā likmju paaugstināšanas ciklā.

Japānas Banka saglabā īstermiņa mērķa likmi –0.1% līmenī un 10 gadu parāda vērtspapīru ienesīgumu 0.0% līmenī, tādējādi turpinot ienesīguma līknes kontroles politiku. Japānas Banka norāda, ka, mazinoties Covid-19 ietekmei un piedāvājuma puses ierobežojumiem, tautsaimniecība turpinās atgūties. Vienlaikus gan tiek norādīts arī uz straujā izejvielu cenu kāpuma negatīvo ietekmi. Finanšu tirgi paredz, ka Japānas Bankas mērķa likme nākamo 12 mēnešu laikā varētu tikt palielināta līdz 0.1%, tomēr Japānas Bankas vadītāji norāda, ka pagaidām likmju pārskatīšana netiek paredzēta un tā ir apņēmusies likmes saglabāt esošajā līmenī.

8. attēls

CENTRĀLĀS BANKAS AKTĪVI
(attiecībā pret valsts IKP; %)

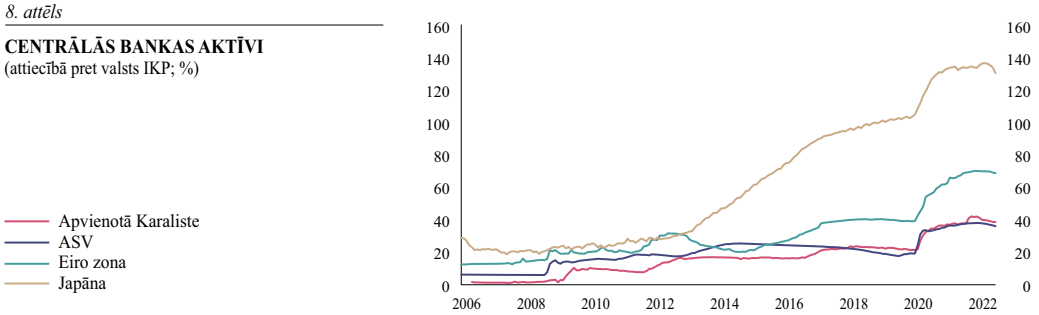

2.2. Norises pasaules finanšu tirgos

Vadošo centrālo banku procentu likmju paaugstināšana atbalsojās valdības obligāciju peļņas likmju būtiskā kāpumā. Inflācijas rādītājiem turpinot augt un arvien vairāk attālinoties no vadošo centrālo banku mērķa rādītājiem, tādējādi palielinot inflācijas gaidu atenkurošanās risku, apņēmīgāka kļuva arī vadošo centrālo banku retorika un darbības, lai iegrožotu inflāciju un nepieļautu inflācijas otrās kārtas efektus. Tāpēc būtiski pieauga arī attīstīto valstu valdības obligāciju ienesīguma likmes, vien periodiski samazinoties, kad tirgus dalībnieku noskaņojumu nomāca bažas, ka straujais procentu likmju kāpums varētu izraisīt tautsaimniecības attīstības palēnināšanos. Tas veicināja svārstīguma pieaugumu valdības obligāciju tirgos, ietekmējot arī likviditātes situācijas pasliktināšanos. Vācijas 10 gadu parāda vērtspapīru ienesīguma likme aplūkojamā periodā (31. marts–6. septembris) palielinājās par 109 bāzes punktiem (līdz 1.63%), jūnija vidū pat īslaicīgi pārsniedzot 1.77% un sasniedzot 2013. gada beigu vēsturisko līmeni. Francijā 10 gadu parāda vērtspapīru ienesīguma likmes pieauga par 125 bāzes punktiem, Spānijā par 138, Grieķijā par 157 un Itālijā par 194 bāzes punktiem. Lielāku parāda vērtspapīru ienesīguma likmju pieaugumu Spānijā, Itālijā, kā arī Grieķijā salīdzinājumā ar Vācijas parāda vērtspapīru ienesīguma likmēm varētu skaidrot ar investoru piesardzīgāku vērtējumu par šo valstu parāda atmaksājamību augošu procentu likmju apstākļos. Arī politiskās situācijas satricinājumi Itālijā veicināja tās valdības vērtspapīru ienesīguma likmes kāpumu. Savukārt elastīgā pieeja, atkārtoti ieguldot no PĀAIP portfeļa vērtspapīru dzēšanas iegūtos līdzekļus par labu dienvidu valstīm, kā arī TAI izziņošana kavēja šo valstu vērtspapīru ienesīguma likmju nekontrolētu kāpumu. ASV Valsts kases parāda vērtspapīru ienesīguma likmes šoreiz pieauga lēzenāk, ņemot vērā, ka iepriekš to kāpums bija straujāks nekā Vācijas parāda vērtspapīru ienesīguma likmēm. Turpmākā valdības parāda vērtspapīru ienesīguma likmju dinamika lielā mērā būs atkarīga no inflācijas un tautsaimniecības kopējās attīstības gaitas un centrālo banku monetārās politikas virzības, tām reaģējot uz šīm pārmaiņām.

9. attēls

VALDĪBAS 7 GADU OBLIGĀCIJU IENESĪGUMA LIKMJU STARPĪBA AR VĀCIJAS VALDĪBAS OBLIGĀCIJU IENESĪGUMA LIKMI
(bāzes punktos)

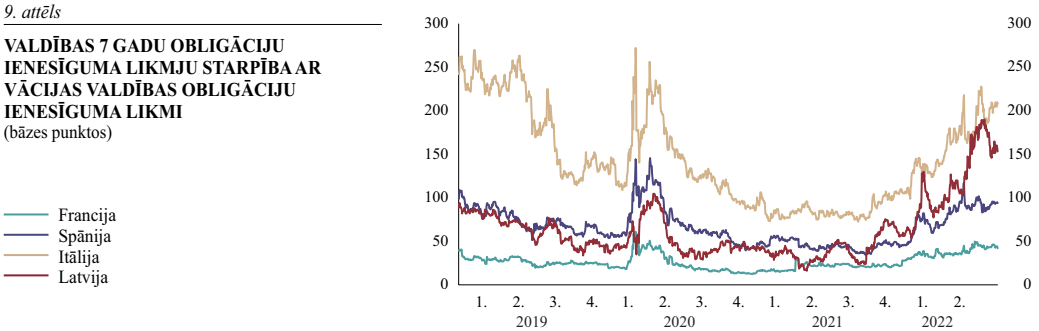

Uzņēmumu parāda vērtspapīru ienesīguma likmes pieauga, palielinoties arī uzcenojumam virs bezriska ienesīguma likmes. Uzņēmumu parāda vērtspapīru tirgos eiro zonā un ASV ienesīguma likmes kopumā sekoja valdības parāda vērtspapīru ienesīguma likmju dinamikai. Tās būtiski pieauga gan investīciju līmeņa uzņēmumu parāda vērtspapīriem, gan augsta ienesīguma parāda vērtspapīriem, tādējādi vēl arvien turpinot sadārdzināt uzņēmumiem finanšu resursus, un tas savukārt sekmēja uzcenojuma virs bezriska ienesīguma likmes palielināšanos, sevišķi augsta ienesīguma parāda vērtspapīriem. Arī straujais izejvielu, īpaši dabasgāzes, sadārdzinājums Eiropā sniedza savu artavu uzcenojuma pieaugumā. Tomēr saistību nepildīšanas līmenis vēl joprojām ir ļoti zems. Centrālajām bankām mazinot valdības obligāciju iegādes apjomus un pieaugot valdības obligāciju ienesīguma likmēm, investoru vēlme iegādāties augstāka riska un ienesīguma uzņēmumu parāda vērtspapīrus mazinājās, kas arī atspoguļojās uzņēmumu parāda vērtspapīru ienesīguma likmju pieaugumā. Turklāt augsta ienesīguma parāda vērtspapīru tirgū ienesīguma pieaugums ir straujāks, un tas bija vērojams visās augsta ienesīguma kredītreitinga kategorijās. Neraugoties uz parāda vērtspapīru ienesīguma likmju pieaugumu, investīciju līmeņa uzņēmumi turpināja emitēt jaunus parāda vērtspapīrus, bet riskantākie augsta ienesīguma uzņēmumi jaunu

līdzekļu piesaistē finanšu tirgos bija ļoti atturīgi. Turpmākajos mēnešos uzņēmumu parāda vērtspapīru ienesīguma likmes joprojām būs atkarīgas gan no centrālo banku īstenotās monetārās politikas normalizēšanas tempiem, gan kopējā tautsaimniecības snieguma un izejvielu cenu dinamikas, gan no nozaru perspektīvām, kā arī, visticamāk, saglabāsies jutīgas pret saņemto inflācijas datu rādījumiem.

Akciju tirgos vērojams būtisks cenu samazinājums, un Covid-19 pandēmijas laika lielākie ieguvēji – tehnoloģiju nozare un veselības aprūpes nozare – piedzīvo lielākos kritumus. Akciju tirgi ar atelpas brīdi vasaras vidū turpināja virzīties lejup. It īpaši FRS vanadziskā nostāja inflācijas iegrožošanā, uzsākot bāzes procentu likmju celšanu 16. martā un strauji turpinot monetārās politikas normalizēšanu, negatīvi ietekmēja akciju tirgus noskaņojumu. Tirgus dalībnieku bažas par strauju procentu likmju celšanu, kas varētu izraisīt tautsaimniecības lejupslīdi, mijās ar gaidām par pakāpenisku inflācijas iegrožošanu. Turklāt augstās enerģijas cenas, īpaši Eiropā, radīja papildu slogu akciju cenām. Taču vēl joprojām labie 2. ceturkšņa peļņas rādītāji palēninājа kritumu. Gan eiro zonā, gan ASV akciju vērtības novērtējumi turpināja samazināties. ASV tehnoloģiju uzņēmumu nozare atkārtoti cieta vislielākos zaudējumus. ASV tehnoloģisko akciju tirgu raksturojošais NASDAQ-100 indekss laikposmā no 31. marta līdz 6. septembrim kritās par 19.1%. Arī joprojām augstās naftas cenas, Ukrainā notiekošā kara izraisītā nenoteiktība un jauni Covid-19 uzliesmojumi Ķīnā negatīvi ietekmēja kopējo noskaņojumu, veicinot investoru atteikšanos no ieguldījumiem akcijās. Akciju tirgos saglabājās būtisks svārstīgums, noskaņojumam dienas laikā mainoties plašā amplitūdā un izpārdošanas epizodēm mijoties ar cenu pieaugumu nākamajās tirdzniecības sesijās. Nākotnē gaidāmās svārstības raksturojošie indeksi – gan Eiropas VSTOXX, gan ASV VIX – attīstījās pretējos virzienos. Kamēr Eiropas VSTOXX indekss par 1.6 procentu punktiem saruka salīdzinājumā ar februāra beigās sasniegto augsto līmeni, ASV VIX indekss pieauga par 6.4 procentu punktiem. Eiro zonas akciju tirgu raksturojošais *EuroStoxx* indekss samazinājās par 10.9%, savukārt ASV akciju tirgu raksturojošais S&P 500 indekss saruka vēl straujāk (par 13.7%). Aplūkojamā laikposmā eiro zonā pieauga vienīgi enerģijas nozares uzņēmumu akciju cenas (par 5.0%). Visvairāk saruka tehnoloģiju nozares (par 16.4%), veselības aprūpes nozares (par 14.3%) un apdrošināšanas nozares (par 13.4%) uzņēmumu akciju cenas. Eiro zonas akciju tirgu aplūkojot valstu līmenī, redzams, ka Itālijas akciju tirgu raksturojošā FTSE MIB indeksa, Vācijas DAX indeksa un Francijas CAC 40 indeksa samazinājums (attiecīgi par 14.2%, 10.7% un 8.3%) bija lielāks nekā Spānijas IBEX 35 indeksa sarukums (par 7.1%). Turpmākā akciju tirgu attīstība joprojām lielā mērā būs atkarīga no tautsaimniecības attīstības tempa un politikas veidotāju spējas sabalansēt lēmumus un pasākumus, lai ierobežotu tālāku inflācijas pieaugumu, bet neizraisītu būtisku tautsaimniecības lejupslīdi un sekojošu finanšu aktīvu pārvērtēšanu. Arī dabasgāzes apgāde apkures sezonā Eiropā un iespējamā nepieciešamība veikt enerģijas taupības piespiedu pasākumus, kā arī dabasgāzes cenas līmenis būtiski ietekmēs akciju cenu tālāko virzību.

Agresīvāka ASV monetārā politika un dabasgāzes cenu šoks Eiropai rada lejupvērstu spiedienu uz eiro. Eiro kurss attiecībā pret ASV dolāru no marta beigām līdz 6. septembrim turpināja samazināties (par 10.5%), nokrītot zem paritātes līmeņa un sasniedzot 0.9904 ASV dolārus par 1 eiro. Galvenie notikumi, kas veicināja eiro vājināšanos, bija ASV monetārās politikas straujāka normalizēšana nekā eiro zonā, tādējādi pieaugot bāzes procentu likmju starpībai, un ārkārtīgi straujais dabasgāzes cenu sadārdzinājums Eiropā. Arī karš Ukrainā un politiskās problēmas Itālijā sekmēja eiro kursa kritumu. Izpārdošanas epizodes paaugstināta riska ieguldījumos (akcijās) veicināja pieprasījumu pēc ASV dolāriem, tādējādi vājinot eiro. Analītiķi prognozē, ka eiro kurss attiecībā pret ASV dolāru līdz 2023. gada marta beigām pakāpeniski pieaugs līdz 1.03. Turpmākā eiro kursa virzība būs atkarīga no FRS un ECB monetārās politikas lēmumu dinamikas un nākotnes perspektīvām. Neapšaubāmi arī Krievijas un Ukrainas kara raisītā nenoteiktība un sekas eiro zonas un pasaules tautsaimniecības attīstībā, īpaši turpmākā situācija gāzes apgādē Eiropā, ietekmēs eiro kursa nākotnes perspektīvas.

10. attēls

EIRO KURSS ATTIECĪBĀ PRET ASV DOLĀRU UN FINANŠU TIRGUS DALĪBNIEKU NĀKOTNES GAIDAS

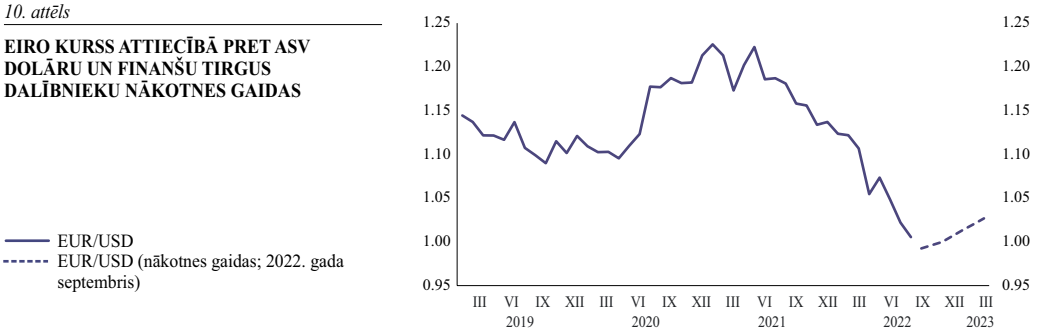

2.3. Latvijas tautsaimniecības finansēšanas nosacījumi

Karadarbības, inflācijas kāpuma un eiro bāzes procentu likmju paaugstināšanas raisītais noskaņojuma kritums negatīvi ietekmēs Latvijas finansēšanas nosacījumus; jau pašreizējā augstā nenoteiktība atturēja uzņēmumus no ilgtermiņa aizņemšanās. Kreditēšanā dominēja ar energoresursu deficītu un gatavošanos apkures sezonai saistīti īstermiņa kredīti. Līdz ar to uzņēmumu kredītportfeļa kāpumu noteica īstermiņa aizdevumi enerģētikas nozares uzņēmumiem. Vienlaikus joprojām turpinājās stabila mājsaimniecību mājokļa un patēriņa kreditēšanas izaugsme. Iekšzemes kredītportfelis (neietverot kredītus valdībai) 2022. gada martā–jūlijā pieauga par 4.8%, kāpumu nosakot gan mājsaimniecībām izsniegto kredītu atlikuma pieaugumam (par 2.6%, t. sk. mājokļa kredītu atlikumam palielinoties par 2.4% un patēriņa kredītu atlikumam par 7.4%), gan nefinanšu uzņēmumiem izsniegto kredītu atlikuma kāpumam (par 5.5%, t. sk. īstermiņa kredītu – par 27.6%). Iekšzemes kredītu atlikuma (neietverot kredītus valdībai) koriģētais gada pieauguma temps jūlijā palielinājās līdz 4.3% (augstākajam līmenim kopš 2017. gada sākuma), pozitīvam kļūstot arī nefinanšu uzņēmumiem izsniegto kredītu atlikuma gada kāpumam (1.1%), bet mājsaimniecībām izsniegto kredītu gada atlikuma gada pieaugumam sasniedzot 4.5% (mājokļa kredītu atlikumam – par 5.0%).

11. attēls

IEKŠZEMES KREDĪTI
(atlikums; gada pārmaiņas*; %)

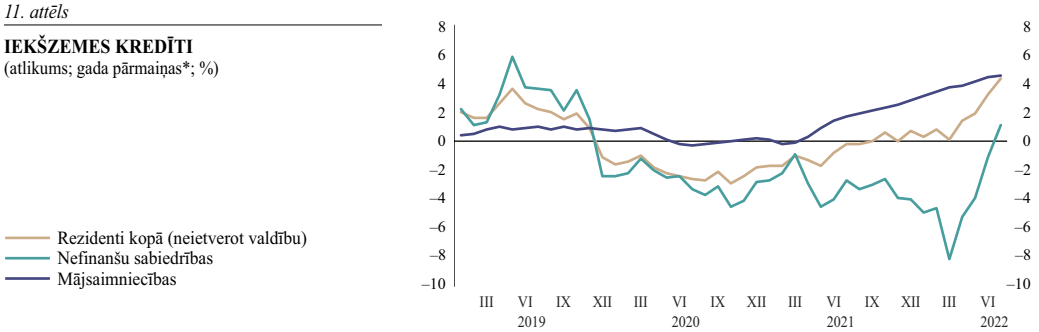

*Salīdzināšanas nolūkos izslēgta banku sektora strukturālo pārmaiņu un vienreizējo faktoru ietekme.

Nominālā IKP pieaugums turpināja mazināt jau tā zemo iekšzemes kredītu atlikuma attiecību pret IKP: 2. ceturksnī tā saruka līdz 36.0% (2021. gadā – 37.8%).

12. attēls

IEKŠZEMES KREDĪTI
(atlikums; % no IKP)

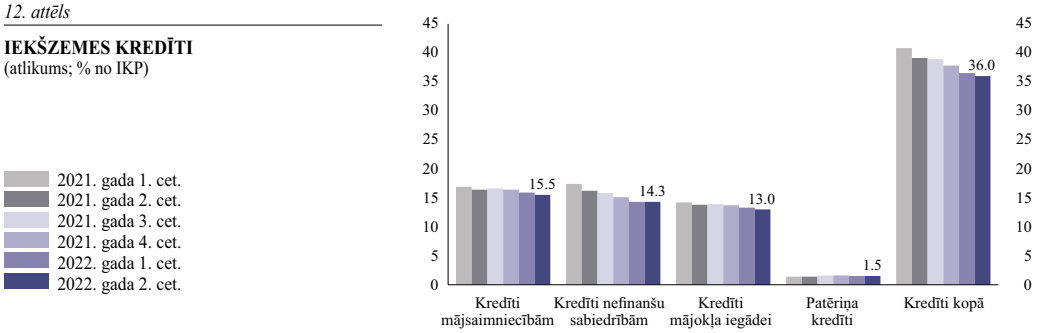

13. attēls

JAUNIE IEKŠZEMES KREDĪTI
(plūsma; milj. eiro)

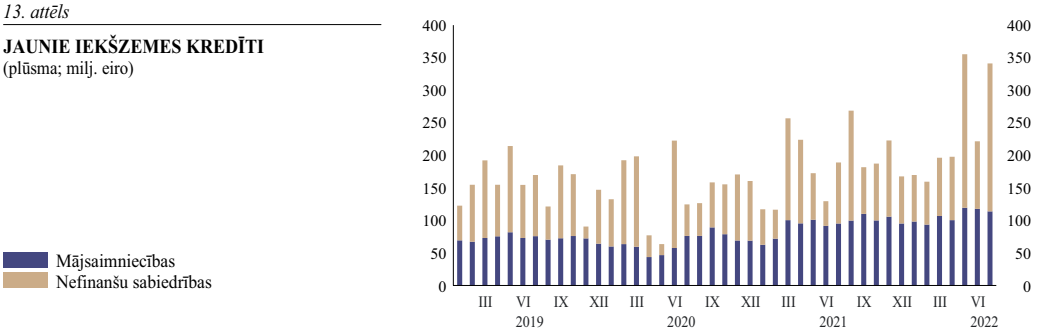

Uzņēmumiem izsniegto aizdevumu procentu likme februārī–jūlijā būtiski nemainījās, jo pēc krituma aplūkojamā perioda sākumā, ECB pakāpeniski normalizējot monetāro politiku, tā atgriezās iepriekšējā līmenī. Jauno darījumu eiro procentu likme uzņēmumiem izsniegtajiem aizdevumiem būtiski nemainījās (februārī – 2.9%; jūlijā – 2.9%), jo to ietekmēja pretēji faktori. No vienas puses, lejupvērsta ietekme uz uzņēmumiem izsniegto aizdevumu procentu likmi bija augošajam uzņēmumu pieprasījumam pēc īstermiņa aizdevumiem krājumiem un apgrozāmajiem līdzekļiem. Kredītiestādes uzņēmumiem izsniedza vairāk īstermiņa aizdevumu, kuru procentu likme ir zemāka par ilgtermiņa kredītu procentu likmi, t. sk. arī vairākiem lieliem uzņēmumiem ar zemu kredītrisku. Piemēram, 2022. gada maijā AS "Latvenergo" noslēdza divus īstermiņa aizņēmuma līgumus apgrozāmo līdzekļu finansēšanai un likviditātes vadībai par kopējo summu 200 milj. eiro. No otras puses, augšupvērsta ietekme uz uzņēmumiem izsniegto aizdevumu procentu likmi bija eiro naudas tirgus indeksu kāpumam. Nenoteiktība, kas saistīta ar Krievijas uzsākto karu Ukrainā, pārskata periodā veicināja nelielu kredītriska prēmijas kāpumu ilgtermiņa aizdevumiem uzņēmumiem.

2022. un 2023. gadā uzņēmumiem izsniegtajiem aizdevumiem ir augsts procentu likmju kāpuma risks. Lielākā daļa aizdevumu uzņēmumiem izsniegta ar mainīgo procentu likmi, tāpēc ECB Padomes septembra lēmums par bāzes procentu likmju 75 bāzes punktu paaugstinājumu un finanšu tirgus gaidas par turpmāko likmju kāpumu ātri atspoguļosies jauno uzņēmumiem izsniegto aizdevumu procentu likmēs, bet esošajiem aizdevumiem – pēc nākamās regulārās kredītu procentu likmju pārskatīšanas. Savukārt Krievijas militārās agresijas raisītā energoresursu cenu kāpuma negatīvā ietekme var pieaugt, ja Latvijas tautsaimniecības, atsevišķu tās nozaru vai uzņēmumu attīstība vai noieta perspektīvas vājināsies un kredītiestāžu riska tolerance pazeminināsies.

Mājsaimniecībām mājokļa iegādei izsniegto aizdevumu procentu likmei bija tendence kāpt, palielinoties naudas tirgus indeksiem un mainoties izsniegto aizdevumu plūsmas struktūrai. Mājsaimniecībām mājokļa iegādei no jauna eiro izsniegto aizdevumu procentu likme pakāpeniski pieauga (februārī – 2.3%; jūlijā – 2.7%). Sākoties pavasarim, mājokļa aizdevumu segmentā procentu likmes galvenokārt kāpa nenodrošinātajiem aizdevumiem, kas parasti tiek izsniegti mājokļa remontam un labiekārtošanai, bet aizdevumu struktūru kopumā ietekmēja arī augošais pieprasījums mājokļa energoefektivitātes uzlabošanas pasākumiem. Šāda veida aizdevumiem bieži ir augstāka procentu likme nekā tradicionālajiem ar hipotēku nodrošinātajiem mājokļa aizdevumiem. Aplūkojamā perioda beigās, dažāda termiņa naudas tirgus indeksiem pakāpeniski kļūstot pozitīviem, palielinājās to augšupvērstā ietekme uz mājokļa aizdevumu procentu likmēm. Tuvākajā nākotnē mājokļa aizdevumu procentu likmes turpinās kāpt, galvenokārt ECB monetārās politikas normalizācijas turpināšanas ietekmē. Augošas inflācijas apstākļos, sarūkot mājsaimniecību reālajai pirktspējai un palielinoties to kredītriskam, var pieaugt mājokļa aizdevumu procentu likmē iecenotais kredītrisks un kredītriska prēmija.

Patēriņa kredītu un pārējo mājsaimniecībām izsniegto aizdevumu procentu likme saruka sīvākas kredītiestāžu konkurences un kredītu plūsmas struktūras pārmaiņu

dēļ. Patēriņa kredītu un pārējo mājsaimniecībām aizdevumu vidējā svērtā procentu likme ilgāko aplūkojamā perioda posmu saruka pakāpeniski (februārī – 11.1%; jūnijā – 10.9%), bet jūlijā tai bija vienreizēja rakstura kritums (līdz 8.9%). Likmes samazināšanos minētajā kreditēšanas segmentā veicināja augstāka kredītiestāžu konkurence, kā arī mājsaimniecību izvēle par labu kredītiestādēm, kuras piedāvāja izdevīgākas procentu likmes. Aplūkojamā periodā lejupvērsta ietekme uz procentu likmēm minētajā kreditēšanas segmentā bija studiju un studējošo kredītlīgumu slēgšanai. Neraugoties uz pēdējo sešu mēnešu kritumu, patēriņa kredītu un pārējo mājsaimniecībām izsniegto aizdevumu procentu likme tuvākā gada laikā varētu pieaugt, ja inflācija turpinās iedragāt mājsaimniecību pirktspēju un palielinās kredītrisku.

14. attēls

KREDĪTIESTĀŽU JAUNO DARĪJUMU EIRO PROCENTU LIKMES UN 3 MĒNEŠU EURIBOR
(%)

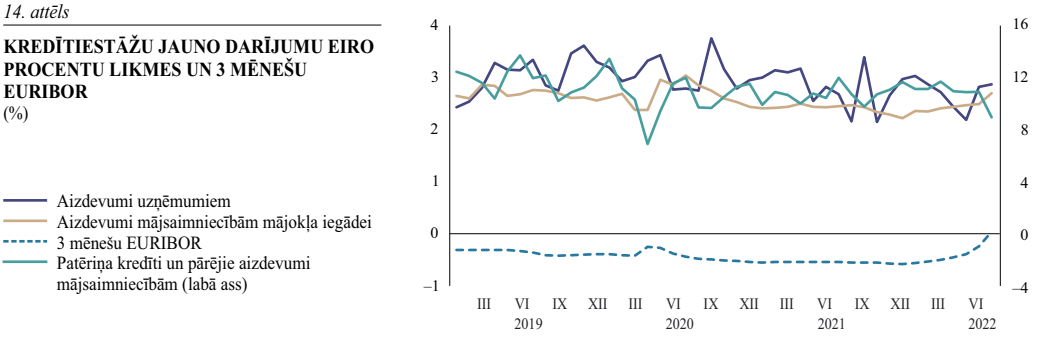

Augstā inflācija būtiski palielināja iedzīvotāju izdevumus, liekot ķerties pie pandēmijas laikā uzkrātajiem līdzekļiem. Divus gadus vērojamais mājsaimniecību noguldījumu kāpums ne vien palēninājies, bet pēdējo mēnešu laikā tie sākuši sarukt pat nominālā izteiksmē. Patēriņa izdevumu nodrošināšana, gada inflācijai jūlijā pārsniedzot 20%, samazinājusi arī kopējo iekšzemes noguldījumu atlikumu. Noguldījumu atlikuma gada pieauguma tempam esot vien 7%, reālais uzkrājumu kritums kļūst arvien straujāks, piemēram, jūlijā noguldījumu reālais samazinājums mēneša laikā bijis vismaz 2%, bet salīdzinājumā ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu – vairāk nekā 10%. Iedzīvotāju reālo ienākumu mazināšanās, algu pieaugumam atpaliekot no inflācijas kāpuma, lielai daļai mājsaimniecību vairs neļauj veidot piesardzības uzkrājumus, lai gan vairāki faktori (piemēram, gaidāmie rekordaugstie komunālie maksājumi ziemas periodā un prognozējamās recesijas ietekme) varētu mudināt to darīt.

Līdz ar to gada pieauguma temps vairāk palēninājies mājsaimniecību noguldījumiem, bet bijis svārstīgs bez redzamas sarukuma tendences uzņēmumu noguldījumiem. Jūlijā iekšzemes mājsaimniecību noguldījumu gada pieauguma temps bija 7.2%, uzņēmumu noguldījumu – 6.9% (t. sk. nefinanšu uzņēmumu noguldījumu – 10.9%). Nominālā izteiksmē noguldījumu atlikuma kāpums pēdējo piecu mēnešu laikā – no marta līdz jūlijam – bija 2.8% (nefinanšu uzņēmumu noguldījumu – 5.7%, mājsaimniecību noguldījumu – 1.3%, t. sk. termiņnoguldījumu atlikumam sarūkot par 5.5%). Tas liecina par nebaltai dienai veidoto uzkrājumu izlietošanas nepieciešamību vismaz daļā sabiedrības. Rudenī un ziemā gaidāmā recesija mazinās vispārējo ienākumu līmeni, tāpēc noguldījumu atlikums mazināsies.

15. attēls

IEKŠZEMES NOGULDĪJUMI UN INFLĀCIJA
(atlikums; gada pārmaiņas; %)

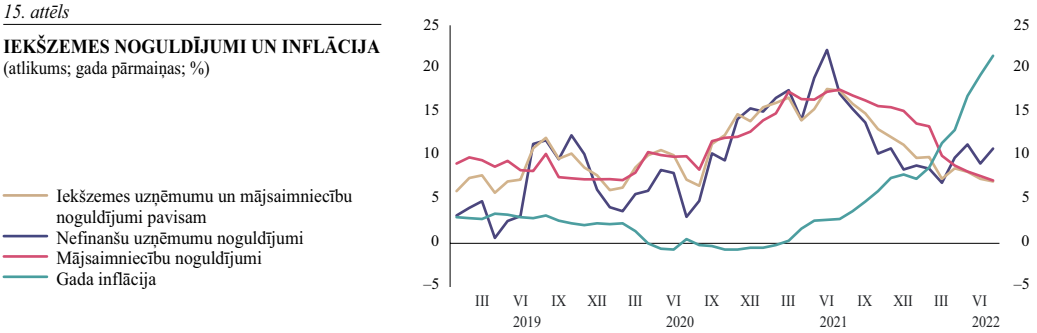

Naudas tirgus indeksu kāpums vāji atspoguļojies noguldījumu procentu likmēs. Kopējā eiro noguldījumu atlikuma vidējā svērtā procentu likme saglabājās tuvu nullei, lai gan uzņēmumu pieprasījuma noguldījumu procentu likme kļuva pozitīva. Savukārt no jauna eiro izsniegto mājsaimniecību un uzņēmumu termiņnoguldījumu procentu likme pat saruka, samazinoties jauno darījumu plūsmai kredītiestādēs, kas piedāvā relatīvi augstākas procentu likmes (februārī – 0.2%; jūlijā – 0.1%). Tomēr nākotnē noguldījumu atlikumu un no jauna izsniegto termiņnoguldījumu procentu likmju pieaugumu veicinās straujāks naudas tirgus indeksu kāpums.

Iedzīvotāji tērē arī Covid-19 laikā izveidotos skaidrās naudas uzkrājumus, lai saglabātu savu patēriņu augošas inflācijas apstākļos. Tādējādi skaidrās naudas neto emisija laikposmā no marta beigām līdz septembra sākumam samazinājās no 101 milj. eiro līdz 12 milj. eiro. Iedzīvotāji varēja tērēt pandēmijas saasinājuma periodā saņemtos valsts atbalsta līdzekļus.

16. attēls

LATVIJAS BANKAS EIRO BANKNOŠU NETO EMISIJA
(milj. eiro)

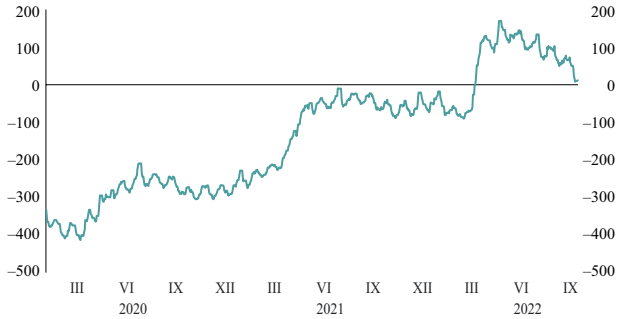

Arī valdības finansēšanas nosacījumi augošo procentu likmju dēļ pasliktinājās. Otrreizējā tirgū Latvijas valdības obligāciju ienesīguma likmes pieauga, sekojot kopējai eiro zonas valstu tendencei. 9 gadu obligāciju vidējā ienesīguma likme palielinājās no 1.34% marta beigās līdz 2.69% 6. septembrī. Starpība ar attiecīgā termiņa Vācijas valdības obligācijām pieauga no 86 bāzes punktiem līdz 115 bāzes punktiem. To var skaidrot ar Baltijas valstu tautsaimniecības augstāku ievainojamību un robežu ar Krieviju.

Vienlaikus Latvijas valdība turpināja iekšējā tirgū emitēt ārējā tirgū emitētos vērtspapīrus (viens ISIN iekšzemes un ārējā tirgū emitētiem vērtspapīriem). Aprīlī–augustā notika 11 izsoļu, kurās augstāku procentu likmju dēļ piedāvājums pēdējos mēnešos bija mazāks nekā pavasarī. Kopējais piedāvājums bija 540 milj. eiro, pieprasījums 1179 milj. eiro, tādējādi nodrošinot, ka viss piedāvātais apjoms tika izpirkts. Izsolē piedāvāja 2 līdz 6 gadu obligācijas.

17. attēls

VALDĪBAS VĒRTSPAPĪRU IZSOĻU REZULTĀTI
(milj. eiro)

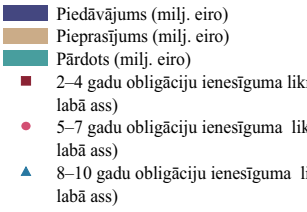

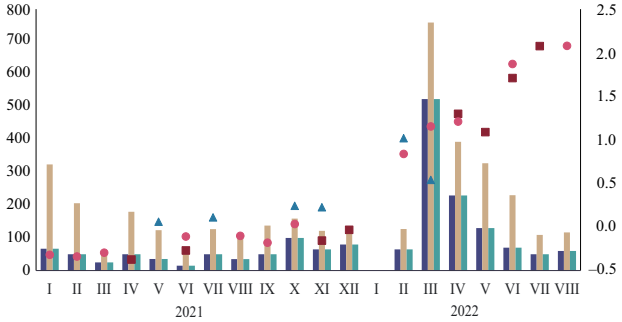

Kopš marta visas trīs vadošās starptautiskās kredītreitingu aģentūras apstiprināja iepriekšējos Latvijas kredītreitingus un saglabāja stabilu kredītreitinga nākotnes novērtējumu. Aģentūras (*Moody's, S&P Global Ratings, Fitch Ratings*) uzsvēra, ka Latvija mazina enerģētisko atkarību no Krievijas, valstī ir mērens valsts parāda līmenis, kā arī

stabilitāti nodrošina dalība NATO un ES. Attiecīgi Krievijas izraisītā kara Ukrainā ietekme uz Latvijas tautsaimniecību, kā arī fiskālo situāciju būs samērā ierobežota.

Procentu likmju kāpuma gaidas nav bijušas šķērslis privātā sektora parāda vērtspapīru emitentiem līdzekļu piesaistei. AS "Latvenergo" emitēja 5 gadu zaļās obligācijas 100 milj. eiro vērtībā ar fiksēto gada procentu likmi 2.42%, pārfinansējot iepriekšējo emisiju. BluOr Bank AS emitēja 7 gadu nenodrošinātās subordinētās obligācijas ar fiksēto gada procentu likmi 7% un emisijas apjomu 4.9 milj. eiro. Pašapkalpošanās kafijas pakalpojumu sniedzējs Baltijas valstīs SIA Coffee Address Holding sadarbībā ar Signet Bank AS veica nenodrošināto obligāciju emisiju 5 milj. eiro apjomā. Signet Bank AS sadarbībā ar savu meitas uzņēmumu auto līzinga kompāniju AS "Primero Finance" veica Latvijā pirmo vērtspapīrošanas emisiju. Banka savai meitas sabiedrībai palīdzēja emitēt ar aktīviem nodrošinātus vērtspapīrus 9.5 milj. eiro apjomā. AS "Conexus Baltic Grid" paziņoja, ka šogad plāno emitēt un kotēt biržā nenodrošinātās obligācijas līdz 80 milj. eiro apmēram. Ieguldījumu pārvaldes sabiedrība IPAS "Indexo" akciju sākotnējā publiskajā piedāvājumā piesaistīja plānotos 7.5 milj. eiro. Šīs akcijas iekļāva biržas AS "Nasdaq Riga" oficiālajā sarakstā. Tiešsaistes būvmateriālu un dzīvesstila preču tirgotājs prof.lv, SIA un automazgātavu tīkls AS "Puto" plāno kotēt uzņēmumu akcijas biržā un noslēdza līgumus ar Centrālo finanšu un līgumu aģentūru par ES līdzfinansējuma piesaisti šim mērķim.

Akciju cenu un indeksu samazināšanos noteica karš Ukrainā, kas negatīvi ietekmēja Latvijas uzņēmumu sadarbību ar partneriem Ukrainā, Krievijā un Baltkrievijā, kā arī uzņēmējdarbības vides pārmaiņas. Latvijas akciju tirgū akciju cenu indekss OMXR 2022. gada 6. septembrī salīdzinājumā ar 2022. gada marta beigām samazinājās par 2.9%, bet Baltijas akciju cenu indekss OMXBBGI – par 7.7%, un šīs attīstības tendences bija līdzīgas vadošajiem akciju tirgiem pasaulē, kad pieauga globālās recesijas riski. Var atzīmēt AS "DelfinGroup" akciju cenu pieaugumu par 7.1% un AS "Virši-A" akciju cenu pieaugumu par 2.3%. Savukārt akciju cenas samazinājās AS "MADARA Cosmetics" (par 25.2%), AS "Latvijas Gāze" (par 13.0%) un IPAS "Indexo" (par 3.8%). AS "DelfinGroup" paziņoja, ka turpmākajos trijos gados prognozē stabilu attīstību, kā arī 2. ceturksnī ieņēmumi pieauga par 46% salīdzinājumā ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu. Savukārt AS "Virši-A" iegādājās 20% AS "Skulte LNG Terminal" akciju. AS "MADARA Cosmetics" samazināja savus nākotnes izaugsmes mērķus, bet AS "Latvijas Gāze", visticamāk, būs jāveic reorganizācija.

3. Nozaru attīstība[6]

Tautsaimniecības izaugsmi jau sāk nomākt energoresursu cenu kāpums un Krievijai noteikto sankciju ietekme. Ar Covid-19 pandēmiju saistīto ierobežojumu atcelšana 2. ceturksnī palīdzēja no zema līmeņa būtiski atsperties tādām nozarēm kā izmitināšanas un ēdināšanas, mākslas, kultūras un izklaides pakalpojumi, kā arī gaisa transporta pakalpojumi. Lai gan līdz ar pieprasījuma kāpumu daudziem pakalpojumiem jau pastiprinājās cenu kāpums, patērētāju pirktspēju daļēji balstīja iespēja izmantot uzkrājumus, kas bija veidojušies pandēmijas laikā. Faktiskās ekonomiskās sadarbības saites ar agresorvalstīm netika sarautas uzreiz, gan ļaujot veidot materiālu krājumus, gan aizkavējot vai palēninot darbības kritumu vairākās nozarēs (piemēram, rūpniecībā, būvniecībā, transportā). Taču atsevišķu uzņēmumu (t. sk. vairumtirdzniecībā) darbību jau ierobežoja to īpašniekiem noteiktās sankcijas Ukrainā notiekošā kara dēļ. Vienlaikus jau esošais un vēl gaidāmais izmaksu kāpums darīja piesardzīgāku daudzu tautsaimniecības dalībnieku uzvedību, kas līdz jūlijam pamazām izpaudās gan mājsaimniecību reālajos tēriņos (ietekmējot mazumtirdzniecības attīstību), gan rūpniecībā un enerģētikā. Saskaņā ar EK aptauju rādītājiem vairākos pakalpojumu sektoros ir noplacis optimisms, kas valdīja pandēmijas ierobežojumu atcelšanas gaidās, un ir nostiprinājies pesimisms attiecībā uz nākamo triju mēnešu attīstības redzējumu, gan ne tik zemā līmenī kā pandēmijas laikā.

18. attēls

PIEVIENOTĀ VĒRTĪBA UN IKP 2022. GADA 2. CETURKSNĪ
(pārmaiņas; %; iekavās nozares īpatsvars IKP 2021. gadā)

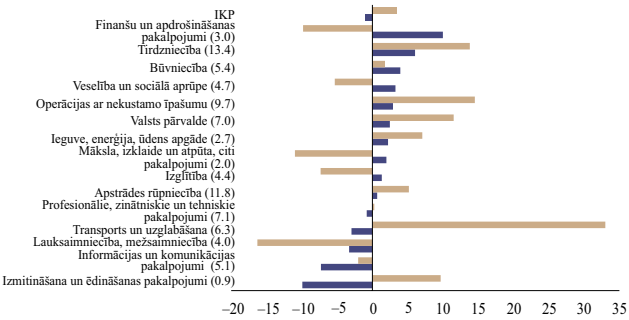

3.1. Apstrādes rūpniecība

Apstrādes rūpniecības attīstības palēnināšanos galvenokārt nosaka kokrūpniecības lejupslīde, sarūkot pieprasījumam un pelnītspējai. Apstrādes rūpniecībā 2. ceturksnī arvien biežāk vērojams mēneša kritums. Lai gan cenas un pieprasījums pēc koksnes produktiem joprojām ir augstāki nekā pirms pandēmijas, tomēr pēc straujas izaugsmes perioda lejupslīde kokrūpniecībā ir jūtama un ietekmē kopējo apstrādes rūpniecības sniegumu. Būtiskāks kritums vērojams eksportētajā vērtībā, kur vairāk dominē ar būvniecību saistīti koksnes produkti. Būvniecības aktivitātei mazinoties, sarūk arī pieprasījums pēc šiem produktiem. Straujo pieprasījuma un cenu kritumu nosaka arī pārpildītās noliktavas Eiropā. Vēlmi piepildīt noliktavas izraisīja piegādes ķēžu traucējumi pandēmijas periodā un vēl vairāk pastiprināja gaidāmās sankcijas Baltkrievijas un Krievijas koksnes produktiem un bažas par kurināmās koksnes deficītu. Kurināmās koksnes segments, kas veido lielāku īpatsvaru iekšzemē, joprojām saglabājas spēcīgs un tāds prognozējams arī nākamajos gados.

Gan kokrūpniecībā, gan citās apstrādes rūpniecības nozarēs galvenās bažas tālākai attīstībai saistītas ar energoizmaksām. Augsto elektrības cenu maksimuma punktos daudzos uzņēmumos ražošana jau tika apstādināta. Mazinoties pelnītspējai un izsīkstot iepriekšējo periodu uzkrājumiem, situācija vēl pasliktināsies. Valsts atbalsts palīdz, bet nespēs pilnībā risināt problēmas.

[6] Šajā nodaļā IKP un nozaru darbība analizēta salīdzināmajās cenās, izmantojot sezonāli un ar kalendāro dienu skaitu koriģētus datus (ja nav norādīts citādi).

Energoizmaksu sadārdzinājums skar ikvienu ražotāju, tomēr katrā nozarē ir arī vēl citas problēmjomas. Inženierijas nozarēs vērojams atslābums metāla cenās un bažās par tā pieejamību, pēc Krievijas importa apsīkšanas rodot alternatīvas metāla piegādēm (nākotnes darījumiem, patlaban vairāk strādājot ar noliktavu krājumiem) vai šā materiāla aizstāšanai. Būvmateriāli joprojām ir pieprasīti, tomēr būvniecības aktivitātes mazināšanās reģionā raisa bažas par pieprasījumu nākotnē. Pārtikas ražošanā pieprasījums ir noturīgāks, tomēr izmaksas (arī graudiem, t. sk. lopbarības graudiem) aug un saasinās konkurētspējas jautājums. Fragmentētu un samērā mazu uzņēmumu ražīgums ir zemāks nekā konkurentiem, un ievainojamība ir lielāka. Kopumā apstrādes rūpniecībā 2. pusgadā gaidāms tālāks samazinājums.

19. attēls

APSTRĀDES RŪPNIECĪBA
(2019. gada vidējais = 100)

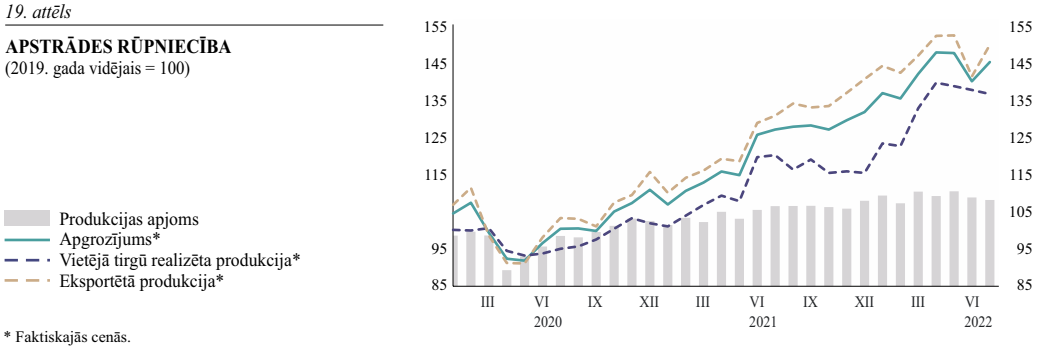

* Faktiskajās cenās.

3.2. Būvniecība

Izejvielu un būvmateriālu cenu kāpums būtiski sadārdzinājis iesāktos būvniecības projektus. Tas izraisīja reālā apjoma kritumu būvniecības nozarē un finanšu zaudējumus būvniekiem. Būvniecības nozares sniegums 2022. gada pirmajā pusē bija vājāks, nekā tika prognozēts. 2022. gada 2. ceturksnī būvniecības nozares pievienotā vērtība turpināja samazināties un salīdzinājumā ar 1. ceturksni tā saruka par 3.3%.

Būvniecības nozari turpināja ietekmēt riski, kas saistīti ar cenu un izmaksu kāpumu. Būvniecības izmaksu pieaugumu, problēmas būvniecības izejmateriālu pieejamībā un piegādes ķēdēs ietekmējusi gan Covid-19 pandēmija, gan Krievijas karš Ukrainā. 2. ceturksnī kopējais būvniecības izmaksu līmenis pieaudzis par 22% salīdzinājumā ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu. To galvenokārt noteicis straujš būvmateriālu (metāla, cementa, stikla, siltumizolācijas materiālu, putu polistirolu, polimēru) cenu kāpums. Būvmateriālu cenu pieaugumu savā labā spējuši izmantot būvmateriālu ražotāji, kuru produkcijas apjomi un apgrozījums būtiski pieauguši, bet pārējo būvniecības nozares sektoru apgrozījumu būvizmaksu kāpums ietekmējis negatīvi. Tāpēc būvniecības aktivitāte un apjomi turpināja sarukt arī 2. ceturksnī, nozīmīgi traucējot nozares izaugsmi, t. sk. arī publiskā sektora projektu īstenošanu. Būvniecības izmaksu pieaugums negatīvi ietekmējis ne tikai investoru interesi veikt jaunas investīcijas, bet arī jau esošo līgumu izpildi un uzsākto būvprojektu īstenošanu, arvien vairāk palielinot risku, ka būvkomersanti vienpusēji atkāpsies no būvdarbu līgumiem, līgumi tiks lauzti un celtniecības objekti netiks pabeigti un/vai tiks iesaldēti. Valdība ir apstiprinājusi noteikumus par tipveida līgumiem publiskajos būvprojektos un vadlīnijas būvmateriālu izmaksu sadārdzinājuma novērtēšanai, bet diemžēl pilnvērtīga šo indeksācijas mehānismu izmantošana nozarē nav vērojama. 2. ceturksnī izsniegtajās būvatļaujās būvniecībai paredzamās platības turpināja sarukt, un arī tas nevieš cerības par būvniecības aktivitātes atjaunošanos tuvākajos ceturkšņos.

Rail Baltica daudzgadu projekts, pieprasījums un nepieciešamība atjaunot dzīvojamo fondu, kā arī pieejamie finanšu līdzekļi dažādu ES fondu veidā publiskā sektora projektu īstenošanai (Atveseļošanās un noturības mehānisma finansējums un Eiropas struktūrfondi daudzgadu budžeta ietvaros) sniedz iespējas, lai būvniecības nozare varētu kāpināt savu

izaugsmi, bet būvniecības reālo apjomu kritums ceturto ceturksni pēc kārtas rada bažas par to, ka būvniecības nozarei var nebūt pietiekamas kapacitātes pieejamo investīciju realizēšanai un straujākai izaugsmei.

20. attēls

BŪVNIECĪBAS NOZARES RĀDĪTĀJI
(2019. gada vidējais = 100; noskaņojums – atbilžu saldo)

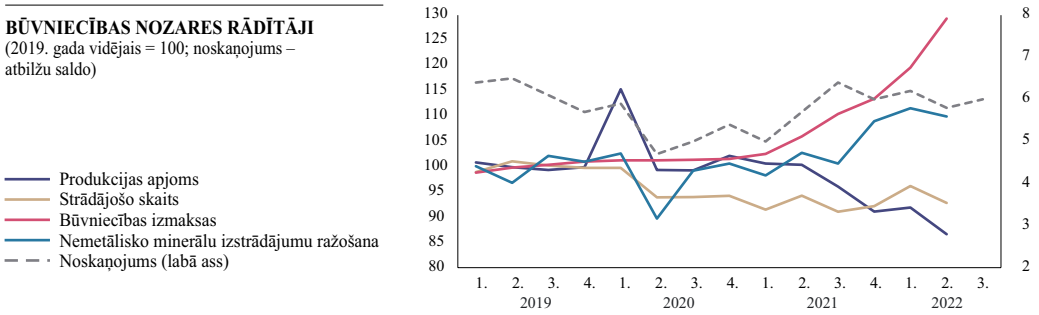

3.3. Nekustamā īpašuma nozare

Inflācija un augošās energoresursu izmaksas veicinājušas pārmaiņas nekustamā īpašuma tirgū: arvien vairāk pieaug darījumu īpatsvars ar energoefektīviem mājokļiem. Nekustamā īpašuma tirgus nozares pievienotā vērtība pēc neliela pieauguma 2022. gada sākumā 2. ceturksnī samazinājās par 0.8% salīdzinājumā ar 1. ceturksni. Lai gan nekustamā īpašuma tirgū vērojama cenu stabilizēšanās (sērijveida dzīvokļu vidējā cena jūlijā bija 973 eiro/m²), salīdzinājumā ar pērno gadu darījumu aktivitātes tempi sākuši noplakt. To noteica cenu kāpums un iedzīvotāju uzkrājumu mazināšanās. Šā gada astoņos mēnešos zemesgrāmatā reģistrēto darījumu skaits Latvijā saruka par 4.7%, bet Rīgā pieauga par 3.2%.

Otrreizējā tirgū vasarā bija vērojamas pārmaiņas salīdzinājumā ar situāciju gada sākumā. 2021. gadā (Covid-19 pandēmijas laikā) vairāk tika pirkti biznesa klases mājokļi un bija vērojams pieaugums darījumiem ar zemi un privātmājām Pierīgā – to veicināja nepieciešamība strādāt attālināti no mājām. Savukārt 2022. gadā, strauji palielinoties energoresursu cenām, vasaras mēnešos Rīgā palielinājās sērijveida dzīvokļu piedāvājums, jo, gaidot jauno apkures sezonu, iedzīvotāji arvien aktīvāk sāka meklēt iespējas mainīt esošo mājokli uz jaunu – mazāku un energoefektīvāku. Joprojām pieprasījums pēc mājokļiem pārsniedz piedāvājumu. Arī jauno projektu segmentā piedāvājums un izvēle turpina sarukt, jo būvniecības izmaksu kāpuma dēļ tiek atlikti dzīvojamo ēku projekti, veidojot ļoti šauru jauno projektu piedāvājumu.

21. attēls

SĒRIJVEIDA DZĪVOKĻU VIDĒJĀ CENA RĪGĀ UN ZEMESGRĀMATĀ REĢISTRĒTO LĪGUMU SKAITS

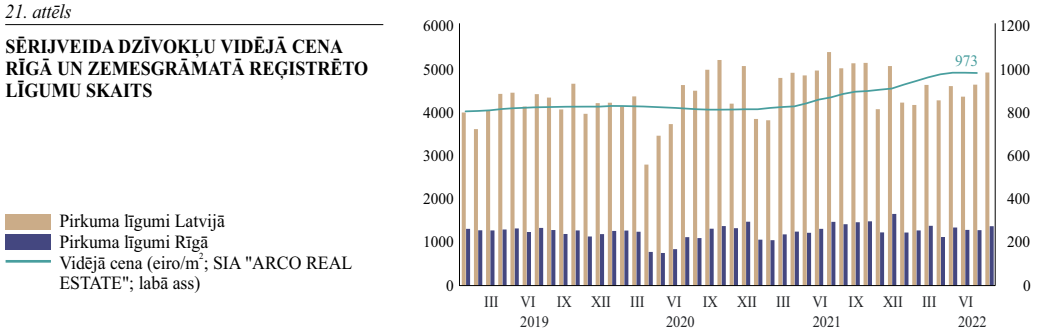

Gaidāms, ka 2022. gada 2. pusgadā nekustamā īpašuma tirgus turpinās saskarties ar vairākām problēmām: aizņēmumu procentu likmju kāpumu, energoresursu sadārdzināšanos (lielākiem izdevumiem par apkuri un elektrību) un inflāciju, kas mazinās iedzīvotāju uzkrājumus un līdz ar to iespējas iegādāties jaunu mājokli.

3.4. Tirdzniecība

Tirdzniecības lejupslīdi noteica gan sankciju ietekme vairumtirdzniecībā, gan piesardzīgāki iedzīvotāju tēriņi mazumtirdzniecībā. Tirdzniecības nozares attīstība 2022. gada 2. ceturksnī būtiski pasliktinājās. To daļēji ietekmēja mazumtirdzniecības apjoma normalizēšanās jau aprīlī pēc martā piedzīvotā pēcpandēmijas "iepirkšanās buma", kad iedzīvotāji veica atliktos pirkumus. Tomēr pamazām bija vērojama arī augošā cenu līmeņa ietekme reālo tēriņu kritumā, un tā turpinās 3. ceturksnī, kā liecina gan mazumtirdzniecības dati līdz jūlijam, gan arī karšu maksājumu dati nu jau par lielāko daļu 3. ceturkšņa nedēļu. Specializētās vairumtirdzniecības kritums un ar sankcijām pakļautiem īpašniekiem saistītu vairumtirdzniecības uzņēmumu piederība šai apakšnozarei ļauj noprast, ka šis varētu būt faktors, kas veicinājis tirdzniecības nozares lejupslīdi 2. ceturksnī. Minēto faktoru ietekmē tirdzniecības nozares kopējā pievienotā vērtība bija par 7.3% zemāka nekā iepriekšējā ceturksnī. Savukārt automobiļu pārdošanas apjoms 2. ceturksnī auga, un šajā kāpumā varētu būt izpaudušies vēl pandēmijas laikā atliktie tēriņi. Vienlaikus pirmoreiz reģistrēto automobiļu skaita pieaugums vairs nav vērojams.

Neraugoties uz valsts atbalsta pieejamību energoresursu cenu ārkārtējā pieauguma kompensēšanai, gaidāmās apkures sezonas laikā iedzīvotāju tēriņus mazumtirdzniecībā, visticamāk, turpinās ierobežot reālās pirktspējas sarukums un izmaksu pieaugums mājokļa uzturēšanas vajadzībām. Nav gaidāma arī sankciju ietekmē sarukušās vairumtirdzniecības "atgriešanās ierindā". Tādējādi tirdzniecības nozarē tuvākajos ceturkšņos vēl gaidāms kritums.

22. attēls

TIRDZNIECĪBAS APGROZĪJUMS APAKŠNOZARĒS
(2019. gada vidējais = 100)

3.5. Transports

Transporta nozarei pagaidām izdevies izvairīties no sliktākā scenārija, tomēr turpmākā nozares attīstība vairs nesola būt tik pozitīva. 2022. gada 1. pusgadā transporta nozarē bija vērojams stabils kravu pieaugums dzelzceļa pārvadājumos un pārkrauto kravu apjomos Latvijas ostās, kā arī nozīmīgs aviopasažieru plūsmas pieaugums lidostā "Rīga". Kaut arī sliktākais scenārijs attiecībā uz kravu pārvadājumiem pēc Krievijas iebrukuma Ukrainā nav īstenojies, 2. pusgadā gaidāma pārvadājumu samazināšanās. Ģeopolitiski saspīlētā situācija turpina radīt bažas par transporta nozares turpmāko dinamiku.

Autotransporta nozares attīstības palēninināšanos noteica gan Krievijas tirgū ieviestie ierobežojumi, gan jaunie mobilitātes pakotnes nosacījumi kravu pārvadājumiem Eiropā. 1. pusgadā autopārvadājumu skaits manāmi samazinājās, un kritums pamatā skāra starptautisko pārvadājumu plūsmas, kopējai kravu apgrozībai sarūkot par 7.3% salīdzinājumā ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu. Gaidāms, ka 2. pusgadā turpinās samazināties autopārvadājumu plūsmas uz Krieviju, tomēr šā reģiona loma jau kopš 2014. gada Latvijas autopārvadājumu struktūrā pamazām sarūk (pašlaik – mazāk par 10% no kopējā kravu apgrozījuma).

Pārkrauto kravu apjomos ostās un pārvadātajās dzelzceļa kravās bija vērojams pārsteidzoši labs sniegums pretēji bažām par atbildes sankcijām vai pat pilnīgu kravu

blokādi no Krievijas puses. Ostās pārkrauto kravu apjoms 1. pusgadā pieauga par 15.3%, savukārt dzelzceļa kravu apgrozība palielinājās aptuveni par 21% salīdzinājumā ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu. Tas skaidrojams ar uzņēmumu vēlmi pēc Krievijas iebrukuma Ukrainā iespējami ātri izvest kravas ārpus Krievijas, baidoties par iespējamām sankcijām un par kravu drošību Krievijas teritorijā. Palielinājies arī no Kazahstānas ievesto ogļu kravu apjoms. To veicinājis Eiropā augošais pieprasījums pēc lētāka kurināmā, strauji augot energoresursu cenām.

Lai gan gada izskaņā gaidāms ogļu tranzītkravu apjoma pieaugums, citos kravu segmentos neizbēgami būs kravu apjoma kritums, jo ir beidzies pārejas periods, kurā bija iespējams importēt ES sankcijām pakļautas preces vai eksportēt tās uz Krieviju saskaņā ar agrāk noslēgtajiem līgumiem. Jūnijā beidzās pārejas periods dzelzs, tērauda un melno metālu pārvadājumiem, savukārt jūlijā – kokmateriāliem, kāliju saturošam mēslojumam un cementam, bet augustā stājās spēkā aizliegums oglēm un citiem fosilajiem kurināmajiem. Ar to saistītais kravu apjoma kritums ir paredzams 2. pusgadā, un tas visbūtiskāk skars dzelzceļa pārvadājumus, kuros Krievijas izcelsmes kravu īpatsvars ir aptuveni puse no visām pārvadātajām kravām. Papildus tam turpmāku kravu apjoma sarukumu veicinās aizliegums Eiropā ievest Krievijas naftu un naftas produktus, kas stāsies spēkā nākamā gada sākumā.

Pieprasījuma kāpums noteica strauju izaugsmi gaisa transportā, tomēr nozarei vēl joprojām nav izdevies sasniegt līmeni, kāds bija pirms pandēmijas. Pārvadāto pasažieru skaits Latvijas aviosabiedrību reisos 1. pusgadā pieauga aptuveni 4 reizes salīdzinājumā ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu. Svarīgi minēt, ka darbaspēka pieejamība šobrīd būtiski ierobežo gaisa pārvadājumu sektora spējas apkalpot strauji augošo pieprasījumu pēc lidojumiem, kuru skaitu nozare bija spiesta samazināt pandēmijas laikā. Ne tik labi klājies kravu gaisa pārvadājumos, ko stipri ietekmējis aizliegums veikt starptautiskos lidojumus virs Krievijas gaisa telpas. Latvijas aviosabiedrību ar gaisa transportu pārvadāto kravu apjoms 1. pusgadā sasniedza aptuveni 11 tūkst. tonnu (par 11% mazāk nekā iepriekšējā gada atbilstošajā periodā).

23. attēls

KRAVU APGROZĪJUMS GALVENAJOS KRAVU TRANSPORTA VEIDOS
(tonnkilometros; ostās – tonnās; gada pārmaiņas; %)

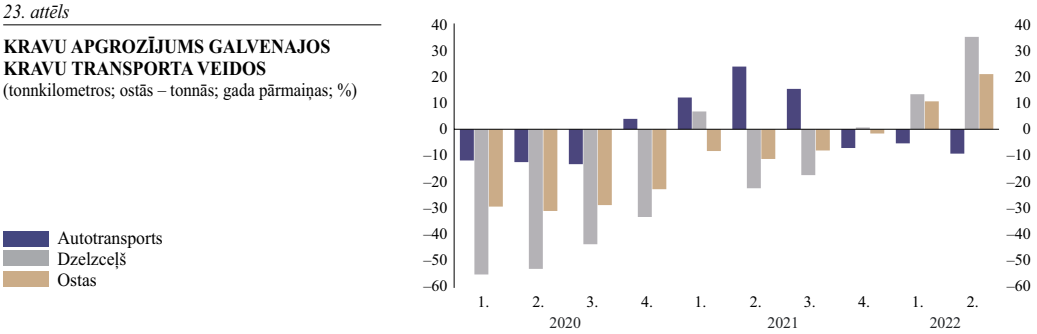

3.6. Enerģētika

Enerģētikas nozare pamazām uzsāk taupības režīmu. Saskaņā ar rūpniecības statistikas datiem enerģētikas nozares izlaide 2. ceturksnī nedaudz pieauga, taču vienīgi uz aprīļa rādītāju rēķina. Nākamajos mēnešos (maijā–jūlijā) būtiski saruka elektroenerģijas izlaide, īpaši koģenerācijas stacijās, un arī elektroenerģijas un dabasgāzes apgādes nozares ražošanas apjoms salīdzināmajās cenās bija vēsturiski zems, ja salīdzina atbilstošos mēnešus ilgākā laika periodā. Šī dinamika atbilst augstām fosilo energoresursu (dabasgāzes) cenām un alternatīvu piegādes kanālu meklējumu turpināšanai, tādējādi nepieciešamībai šos resursus taupīt. Enerģijas cenu augstais līmenis galapatērētājiem un nenoteiktība attiecībā uz fosilo resursu piegādēm vismaz vēl tuvākās apkures sezonas laikā mudinās tautsaimniecības dalībniekus uz enerģijas patēriņa iegrožošanu gan mājokļos, gan uzņēmumos un tādējādi mazinās pieprasījumu pēc enerģijas un būtiski ierobežos nozares izaugsmi.

24. attēls

ENERĢIJAS NOZARES RĀDĪTĀJI
(maijs–jūlijs)

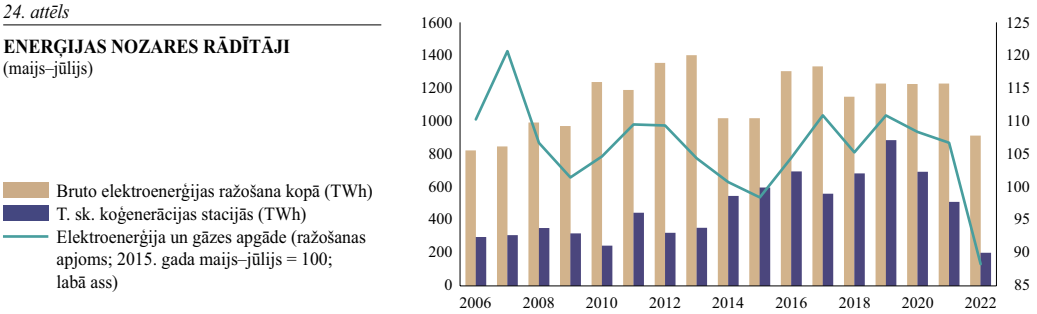

4. IKP analīze no pieprasījuma puses[7]

4.1. Iekšzemes pieprasījums

Lai gan grūtākais periods – apkures sezona ar augstajām izmaksām gada nogalē un nākamā gada sākumā – vēl tikai priekšā, piesardzība un augstā inflācija ietekmē tēriņus jau tagad. IKP 2. ceturksnī samazinājās par 1.0% salīdzinājumā ar iepriekšējo ceturksni, saglabājoties pozitīvai gada izaugsmei (2.9%). Ceturkšņa tempa kritumu noteica privātā patēriņa mazināšanās un importa pieaugums. Privātā patēriņa sarukumu ietekmēja pirktspējas mazināšanās un piesardzība. Savukārt importa kāpumu izraisījusi kara radītā nenoteiktība, gaidāmie sankciju ierobežojumi, kā arī cenu kāpums. Tas veicinājis noliktavu piepildīšanu ar izejmateriāliem un gatavo produkciju: audzis visu veidu preču, īpaši starppatēriņa preču, imports. Palielinājies arī kapitālpreču imports investīciju nolūkiem.

25. attēls

IKP UN PIEPRASĪJUMA PUSE KOMPONENTU DALĪJUMĀ
(ceturkšņa pārmaiņas; %; pieprasījuma puse – procentu punktos)

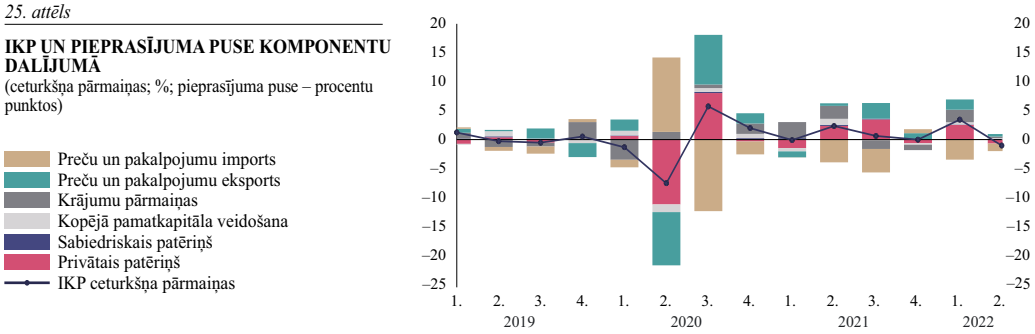

Kopš kara sākuma pastiprinātās nenoteiktības un straujo cenu kāpuma ietekmē iedzīvotāji savos lēmumos ir kā starp dzirnakmeņiem – tērēt inflācijas drupinātos uzkrājumus vai piesardzības dēļ uzkrāt vēl? 2. ceturkšņa datos redzams, ka privātais patēriņš sācis samazināties, iedzīvotāju tēriņos ienākumiem un iepriekšējo periodu uzkrājumiem pilnībā nekompensējot cenu kāpumu. Lai gan nomināli mājsaimniecību noguldījumi gada skatījumā vēl auga un dažādu aptauju dati vedina domāt, ka iedzīvotāji kopumā ir piesardzīgi tēriņos un piesardzība varētu saglabāties arī 3. ceturksnī, tuvojoties apkures sezonai, pēdējos mēnešos noguldījumi sākuši rukt ne tikai reālā, bet arī nominālā izteiksmē. Tomēr iedzīvotāju uzvedība nav viendabīga: ir vērojams gan minētais taupīgums, gan pastiprināta vēlme tērēt uzkrājumu tā vērtības samazināšanās dēļ un, beidzoties pandēmijas laikā noteiktajiem ierobežojumiem, īstenot ceļojumu ieceres (to apliecina straujš tādu patēriņa kredītu kāpums, kuri galvenokārt ņemti ceļojumu nolūkiem).

26. attēls

PATĒRIŅU RAKSTUROJOŠIE RĀDĪTĀJI
(2019. gada 4. cet.=100; %; noskaņojums – atbilžu saldo pārmaiņas; 2019. gada 4. cet .= 0)

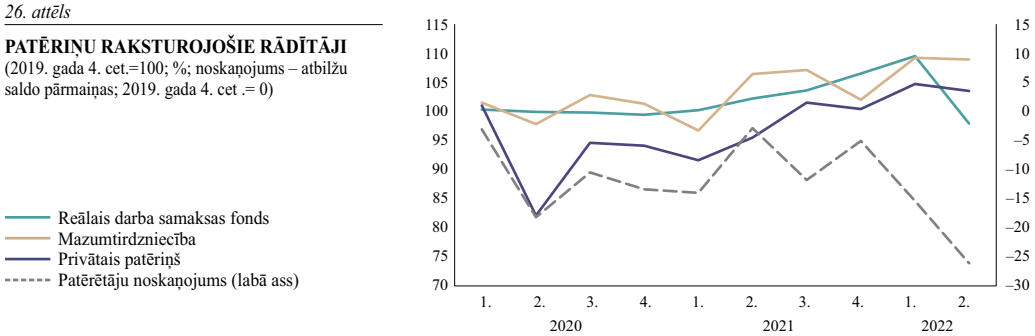

[7] Šajā nodaļā IKP un pieprasījuma puses komponenti analizēti salīdzināmajās cenās, izmantojot sezonāli un ar kalendāro dienu skaitu koriģētus datus (ja nav noteikts citādi).

27. attēls

PATĒRĒTĀJU NOSKAŅOJUMS UN TO RAKSTUROJOŠIE RĀDĪTĀJI
(atbilžu saldo; procentu punktos)

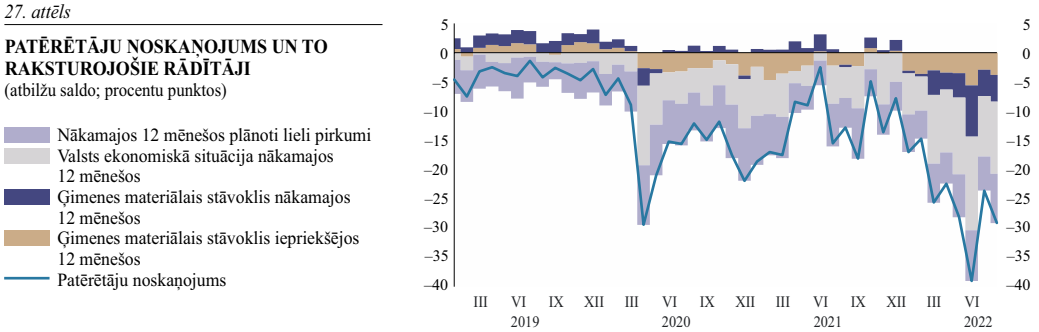

Investīcijas uzturēja kapitālpreču – ražošanas iekārtu un transporta aprīkojuma – imports. Investīcijas būvēs kavē gan nenoteiktība, gan izmaksu sadārdzinājums, īpaši pieaugot būvmateriālu cenām, kas likušas pārskatīt jau iepriekš sagatavotus vai pat uzsāktus investīciju plānus. Kredītu procentu likmju pieaugums pakāpeniski kāpina izmaksas un jaunu investīciju projektu īstenošanu aizkavē kara radītā nedrošība, mazinoties agresorvalstīm tuvāko reģionu pievilcībai.

Palielinoties globālās recesijas riskiem, privātās investīcijas var sarukt, un galveno ekonomikas sildīšanas lomu pārņems valsts infrastruktūras projekti. Savukārt tajos investīciju projektos, kuros nepieciešams kapitālpreču imports, dominē transportlīdzekļu (vilcienu, lidmašīnu) aprīkojuma papildinājumi un ražošanas iekārtas. Īpaši pieprasītas pašlaik ir alternatīvās energoapgādes iekārtas un iekārtas energoapgādes izmaksu mazināšanai – saules paneļi, apkures katli, siltumsūkņi, alokatori, radiatoru termostatiskās galvas u.c.

28. attēls

INVESTĪCIJAS
(2019. gada vidējais = 100)

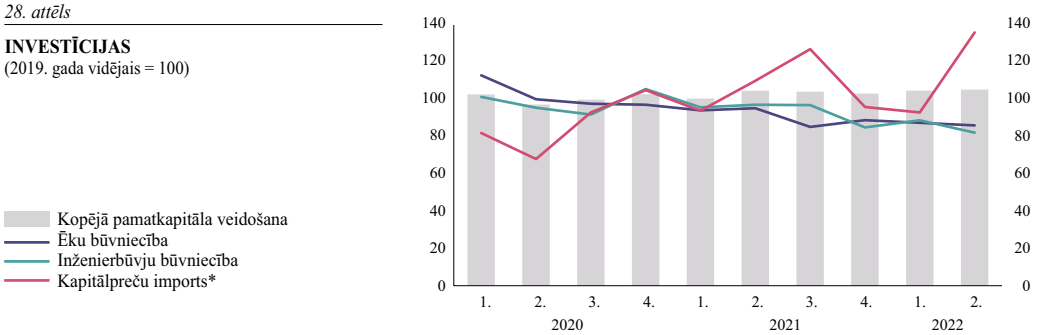

* Izmantots Latvijas Bankas kapitālpreču novērtējums jūnijam.

4.2. Valdības patēriņš

Valdības sniegtais atbalsts enerģētiskajā krīzē līdz gada beigām atspoguļosies lielākā budžeta deficītā. Tikmēr 2022. gada 7 mēnešos vispārējās valdības budžeta deficīts sasniedza 98.2 milj. eiro, kas ir būtiski mazāk salīdzinājumā ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu. To veicināja lielāki budžeta ieņēmumi, ko galvenokārt noteicis straujāks nodokļu ieņēmumu pieaugums, nekā iepriekš gaidīts. Tomēr 2. pusgadā gaidāma budžeta bilances pasliktināšanās, ko ietekmēs gan ekonomiskās aktivitātes vājināšanās, gan valdības izdevumi energoresursu cenu pieauguma kompensācijai un inflācijas ietekmes mazināšanai. Vispārējās valdības budžeta deficīts šim gadam tiek novērtēts 7.9% apmērā no IKP, pieaugot par 2.2 procentu punktiem salīdzinājumā ar jūnija prognozēm. Budžeta deficīta prognozes 2023. un 2024. gadam palielinātas attiecīgi līdz 3.5% un 2.6% no IKP, ņemot vērā gan gausāku tautsaimniecības attīstību, gan valdības virzītos papildu pasākumus budžeta izdevumu pusē.

Straujais energoresursu cenu pieaugums mazinās iedzīvotāju reālo pirktspēju, kas, atsākoties apkures sezonai, negatīvi ietekmēs ekonomisko aktivitāti, un nodokļu ieņēmumu pieauguma temps uz gada beigām samazināsies. Vispārējās valdības budžeta

ieņēmumi 2022. gada 7 mēnešos pieauga par 11.5% salīdzinājumā ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu un sasniedza aptuveni 8 mljrd. eiro. Pieaugumu pamatā noteica lieli nodokļu ieņēmumi, ko veicināja gan ekonomiskās aktivitātes atjaunošanās un privātā patēriņa pieaugums, atceļot Covid-19 pandēmijas laikā noteiktos ierobežojumus, gan augošās preču un pakalpojumu cenas vienlaikus ar nodarbinātības un atalgojuma kāpumu tautsaimniecībā. 7 mēnešos patēriņa nodokļu ieņēmumi pieauga par 17.1%, savukārt darbaspēka nodokļu ieņēmumi – par 30.0% salīdzinājumā ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu. Ekonomiskās aktivitātes krituma ietekmē kopējais nodokļu ieņēmumu pieaugums kļūs mērenāks.

Tikmēr budžeta izdevumus šogad virza valsts atbalsta pasākumi energoresursu cenu pieauguma kompensēšanai, palīdzībai Ukrainai un tās iedzīvotājiem, kā arī aizsardzības un iekšējās drošības stiprināšanai. Vispārējās valdības budžeta izdevumi šā gada 7 mēnešos palielinājās vien par 0.7% salīdzinājumā ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu. Izdevumu sarukums vērojams sociālo pabalstu jomā, mazinoties ar Covid-19 pandēmiju saistītajiem atbalsta pasākumiem un investīcijām. Savukārt enerģētiskās krīzes atbalsta pasākumiem laika periodā no 2021. gada līdz 2023. gadam kopumā plānots novirzīt vairāk nekā 1 mljrd. eiro, lielāko daļu paredzot 2022.–2023. gada apkures sezonai. Atbalsta pakotnē ietverti vairāki patēriņu veicinoši pasākumi – agrāka pensiju indeksācija, sociālais atbalsts un daļēja siltumapgādes un apkures izmaksu pieauguma kompensācija mājsaimniecībām. Energoresursu cenu kāpuma ietekmes daļējai kompensēšanai paredzētais valsts atbalsts plānots arī uzņēmumiem. Minēto un citu pasākumu ietekmē 2. pusgadā budžeta tēriņi pieaugs straujāk, uz gada beigām pārsniedzot 15% pieaugumu salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu. Izdevumu kāpums gaidāms arī turpmākajos gados, t. sk. nozīmīgs pieaugums paredzēts iekšējās drošības un aizsardzības stiprināšanai. Tuvojoties ES fondu līdzekļu apgūšanas termiņiem, gaidāma straujāka to ieplūde, kas turpinās veicināt kopējo valdības patēriņu un publiskās investīcijas.

Neraugoties uz budžeta bilances pasliktināšanos, zemāku parāda līmeni nosaka IKP pieaugums nominālā izteiksmē un līdzšinējais uzkrātais likviditātes apjoms. Valsts parāda līmenis 2022. gadā sasniegs 45.0% no IKP, samazinoties par 1.5 procentu punktiem salīdzinājumā ar jūnija prognozēm (46.5%). 2023. un 2024. gadā valsts parāda līmenis pamazām turpinās sarukt, tomēr mērenāka tautsaimniecības attīstība turpmākajos gados noturēs valsts parādu attiecīgi 44.4% un 42.9% apmērā no IKP.

4.3. Tirdzniecības bilance

Eksporta un importa vērtības pieaugumā 1. pusgadā jau dominēja cenu efekts, un recesijas tuvošanās un pieprasījuma kritums mazinās gan eksporta, gan importa apjomu. Pretēji sākotnēji prognozētajam, ka sankciju ietekmē ārējā tirdzniecība vājināsies, preču un pakalpojumu eksports un imports 2. ceturksnī pieauga. Bažas par atsevišķu izejmateriālu deficītu un cenu kāpums izraisīja vēl aktīvāku tirdzniecību. Tika papildināti krājumi noliktavās, kuras jau tā bija pilnas pandēmijas izraisīto piegādes ķēžu traucējumu dēļ. Mazinoties ar pandēmiju saistītajiem ierobežojumiem, aktīvāka kļuva arī pakalpojumu nozare.

Tomēr lielāko daļu pieauguma deva cenu efekts, savukārt reālā izteiksmē preču un pakalpojumu eksporta pieaugums salīdzinājumā ar 1. ceturksni bija 0.7%, līdzīgā tempā palielinoties gan preču, gan pakalpojumu apjomam. Importā straujāk pieauga preču apjoms (preces un pakalpojumi kopā reālā izteiksmē – 1.7%), nodrošinoties nākotnei ar energoresursiem un ievedot preces no Krievijas pirms sankciju stāšanās spēkā.

Preču eksporta kāpums 2. ceturksnī turpinājās uz augošo cenu rēķina, dominējot koksnes produktiem, mehānismiem un elektroierīcēm. Augstu vērtību saglabāja lauksaimniecības produktu un ķīmiskās rūpniecības ražojumu eksports. Minerālproduktu eksporta vērtība,

dominējot cenu efektam, 1. pusgadā salīdzinājumā ar 2021. gada 1. pusgadu divkāršojās, reeksportam veidojot tā lielāko daļu. Tomēr jau jūnijā eksporta vērtība samazinājās, krītoties koksnes cenām, mazinoties ārējam pieprasījumam un pasliktinoties vispārējam redzējumam par nākotni, tādējādi signalizējot par pagrieziena punktu eksportā.

Preču importā 2. ceturksnī dominēja minerālprodukti, kuru vērtības palielināšanos noteica augstās cenas, kā arī centieni nodrošināties ar dabasgāzes krājumiem nākotnei. Importa pieaugumu noteica arī mehānismi, elektroierīces un satiksmes līdzekļi (lielākoties lidmašīnas), kā arī koksne, ko nedaudz lielākā apjomā nekā iepriekš paspēja ievest aprīlī un maijā pirms Krievijai un Baltkrievijai noteikto sankciju spēkā stāšanās.

Pakalpojumu eksports un imports 2. ceturksnī krietni pārsniedzis līmeni, kāds bija pirms pandēmijas. Lielāko daļu no tā veido dažādi saimnieciskie pakalpojumi un informācijas un komunikācijas pakalpojumi. Maijā un jūnijā atguvies arī braucienu eksports.

Kopumā 1. pusgada laikā pieaugušais preču un pakalpojumu eksports nav spējis kompensēt importa kāpumu, tādējādi 1. pusgada tirdzniecības bilancē ir vērā ņemams deficīts.

Bažas par turpmāko ārējās tirdzniecības attīstību galvenokārt saistītas ar gaidāmo recesiju, Krievijas uzsāktā kara Ukrainā turpināšanos un energoresursu cenu krīzi. 2. pusgadā pieprasījuma vājināšanās dēļ gan preču un pakalpojumu eksports, gan imports saruks kā Latvijā, tā arī tirdzniecības partnervalstīs. Preču eksporta vērtību mazinās koksnes cenu sarukums, savukārt dabasgāzes cenu kāpums, kas būtiskāk ietekmē importa pusi, varētu saglabāties ilgāk. Tomēr jau izveidotie krājumi un iekšējā pieprasījuma kritums būtiski mazinās vajadzību pēc importa, kas atspoguļosies zemākā tirdzniecības bilances deficītā 2. pusgadā. Preču tirdzniecības nosacījumi 2. ceturksnī vēl saglabājās labvēlīgi, palielinoties gan eksportā, gan importā nozīmīgo preču – attiecīgi koksnes un minerālproduktu – cenām. Tomēr jau jūnijā, koksnes cenām sākot mazināties, bet energoresursu cenām turpinot augt, iezīmējās virzība uz tirdzniecības nosacījumu pasliktināšanos. Pakalpojumu tirdzniecībā eksporta pusi vājinās arī dzelzceļa kravu pārvadājumu attīstības iespēju trūkums.

Kopš kara sākuma eksporta saites ar Krieviju nav vājinājušās, kā bija gaidīts iepriekš. Vienlaikus būtiski sarucis imports no Krievijas. Gaidāms arī turpmāks samazinājums, ņemot vērā sankciju stāšanos spēkā un beidzoties līgumu izpildei. Jau sarucis, piemēram, minerālproduktu un parasto metālu imports no Krievijas, kas attiecīgi atspoguļojas mazākos reeksporta apjomos. Kopumā imports no Krievijas ir daļēji aizstāts ar citu valstu produkciju, piemēram, dabasgāze vairāk ievesta no citām valstīm.

Strauji augošās energoresursu un darbaspēka izmaksas Latvijā var vājināt konkurētspēju, īpaši ārpus ES valstīm. 2022. gada 1. pusgadā izmaksu konkurētspējas rādītāja – reālā efektīvā valūtas kursa (REK), kurā iekļautas 37 valstu valūtas un kurš deflēts ar vienības darbaspēka izmaksām (VDI) un eksporta cenu indeksu, – pieaugums ir pierimis, vienlaikus REK, deflēts ar SPCI un IKP deflatoru, turpina kāpumu. Latvijas eksporta daļa pasaules importā ir stabila, un arī lielākās daļas Latvijai svarīgāko partnervalstu importā tā ir ar nelielu ilgtermiņa pieauguma tendenci un nelielām sezonālām svārstībām. Konkurētspējas analīze ir svarīga arī no valsts atbalsta enerģētikas krīzē skatpunkta.

Ierasti eksportējošās preču nozarēs – apstrādes rūpniecībā un lauksaimniecībā – rentabilitātes līmenis saglabājas tuvu tam, kāds bija vērojams pirms pandēmijas (vidēji 2017.–2019. gadā). Jāatzīmē, ka apstrādes rūpniecībā rentabilitāte saglabājās stabila arī pandēmijas laikā, jo eksporta struktūrā dominēja preces, kuras joprojām bija pieprasītas eksporta tirgos. Līdz ar pandēmijas ierobežojumu atcelšanu ekonomiskā aktivitāte strauji atjaunojās vairākās pakalpojumu nozarēs, kuru darbība saistīta ar pakalpojumu eksportu (piemēram, izmitināšana, ēdināšana, gaisa transports), t. sk. produkcijas apjoms ēdināšanas pakalpojumos pat pārsniedza pirms pandēmijas vēroto līmeni. Tikmēr rentabilitātes līmenis šajos pakalpojumos turpināja būtiski atpalikt, liecinot par strauju izmaksu pieaugumu.

29. attēls

EKSPORTA TIRGUS DAĻA UN REĀLAIS EFEKTĪVAIS KURSS
(2015. gada vidējais = 100)

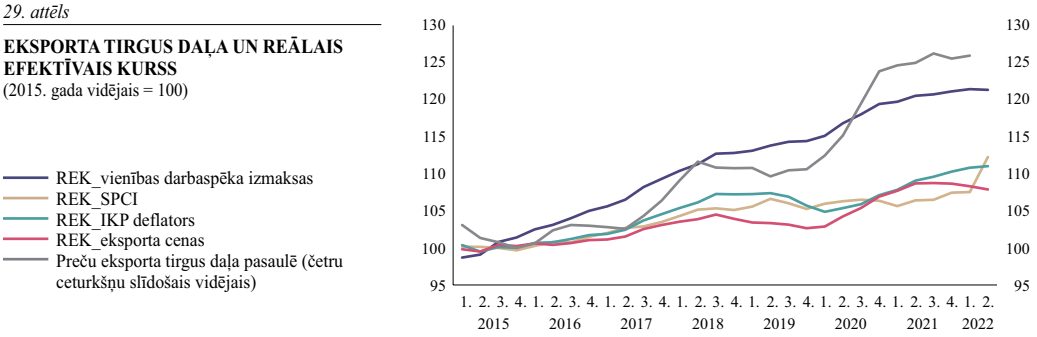

5. Darba tirgus, izmaksas un cenas

Pēc Covid-19 pandēmijas mazinoties bezdarbam, darba tirgus joprojām ir saspringts. 2022. gada 2. ceturksnī bezdarba līmenis Latvijā samazinājās līdz 6.6%, arī NVA reģistrētais bezdarba līmenis augustā sarucis līdz 5.8%. Lai gan iedzīvotāju bažas par bezdarba pieaugumu ir zemākas nekā pandēmijas laikā, tās joprojām ir samērā augstā līmenī[8]. Uzņēmēju nodarbinātības gaidas pēc uzrāviena, kas bija vērojams gada sākumā pēc pandēmijas beigām, ir stabilizējušās. Darbaspēka trūkums apstrādes rūpniecībā kā uzņēmējdarbību ierobežojošs faktors kopš gada sākuma ir nedaudz mazinājies, taču tas saglabājas augstajā līmenī, kāds bijis pirms pandēmijas – būvniecībā tas joprojām ir augsts, bet pakalpojumu sektorā pat pieaudzis.

30. attēls

TO UZŅĒMĒJU ĪPATSVARS, KURI UZSKATA DARBASPĒKA TRŪKUMU PAR BŪTISKU UZŅĒMĒJDARBĪBU KAVĒJOŠO FAKTORU
(sezonāli un kalendāri koriģēti dati; %)

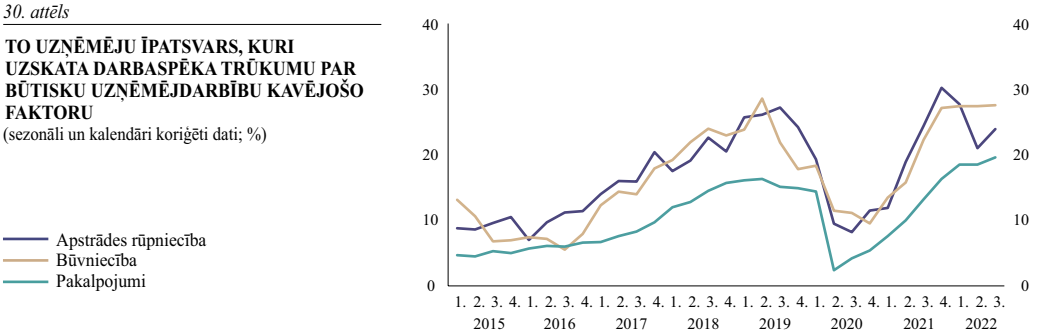

Bēgļi no Ukrainas turpina iesaistīties Latvijas darba tirgū, bet tiem nav būtiskas ietekmes uz kopējo bezdarbu vai nodarbinātību. Saskaņā ar NVA datiem kopš kara sākuma līdz jūlija beigām darbu atrada aptuveni 6 tūkst. bēgļu no Ukrainas (mazāk nekā 1% no nodarbināto skaita). No jūnija sākuma līdz jūlija beigām NVA ik nedēļu saņēma aptuveni 300 darba meklēšanas iesniegumu no Ukrainas bēgļiem, kas ir salīdzinoši maza daļa, ņemot vērā, ka kopējais bezdarbnieku skaits ir lielāks par 52 tūkst. Turklāt darbaspēka pieprasījums ir būtiski augstāks – saskaņā ar NVA datiem kopējais aktuālo vakanču skaits 2022. gada jūlijā bija 30 tūkst., tajā pašā mēnesī tika reģistrēti 9 tūkst. jaunu vakanču.

Recesijas laikā bezdarba līmeņa pieaugums prognozējams neliels. Zemāks, nekā iepriekš prognozēts, bezdarbs 1. pusgadā samazina bezdarba prognozi 2022. gadam līdz 6.7% (–0.6 procentu punkti salīdzinājumā ar jūnija prognozi). Prognozētā vairāku nozaru darbības sašaurināšanās atspoguļosies arī nelielā bezdarba pieaugumā laikā ap gadu miju. Īstermiņā bezdarba straujo pieaugumu kavēs lielais vakanču skaits, tādējādi uzņēmēji sākotnēji varētu atteikties no darbinieku meklēšanas, neatlaižot esošos. Tāpēc 2023. gadā bezdarbs saglabātos 2022. gada līmenī – 6.7% (–0.4 procentu punkti). Prognožu scenārijs paredz ekonomiskās aktivitātes atjaunošanos nākamā gada 2. pusgadā, un tas labvēlīgi atspoguļotos bezdarba līmeņa nelielā sarukumā 2024. gadā – līdz 6.3%, kā bija prognozēts arī iepriekš.

Nozares ar zemāku vidējo algu atdzīvojas pēc pandēmijas radītās krīzes, kas ir vidējās algas pieaugumu palēninošs faktors. Šā gada 1. pusgadā pakalpojumu nozares atkopās pēc pandēmijas radītās krīzes, strauji palielinoties nodarbināto skaitam šajās nozarēs. Tas ietekmēja arī vidējo atalgojumu valstī. Spilgts piemērs ir izmitināšanas un ēdināšanas nozare, kurā 2022. gada 1. pusgadā nodarbināto skaits palielinājās par 80% salīdzinājumā ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu. Tā kā algas šajā nozarē ir zemākas nekā vidēji valstī, tam bija samazinoša ietekme uz vidējās darba samaksas kāpumu. 2022. gada 2. ceturksnī vidējās algas pieaugums sasniedza 8.3% salīdzinājumā ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu. Cenu pieaugums bija straujāks, tāpēc nodarbināto pirktspēja samazinājās jau otro ceturksni pēc kārtas. 2. ceturksnī saruka arī algu fonds reālajā izteiksmē.

[8] Iedzīvotāju bezdarba gaidas, uzņēmēju nodarbinātības gaidas un darbaspēka trūkuma novērtējums pēc EK uzņēmēju un patērētāju aptaujas. Pieejams Time series (europa.eu).

31. attēls

MĒNEŠA VIDĒJĀ BRUTO DARBA SAMAKSA UN DARBA SAMAKSAS FONDS
(gada pārmaiņas; %)

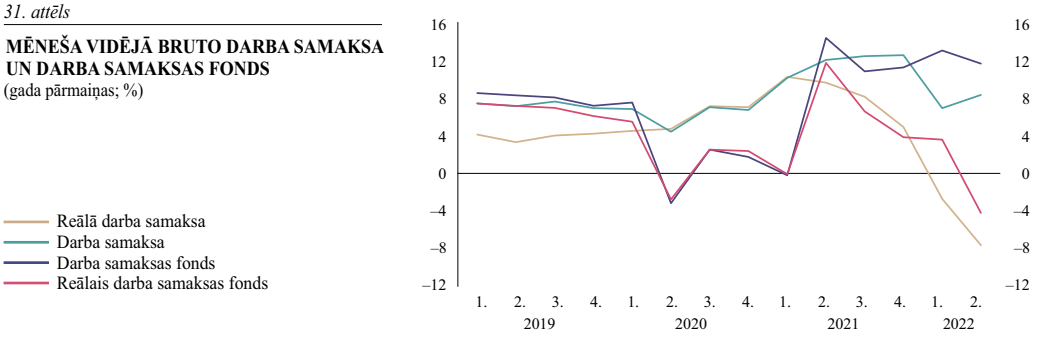

32. attēls

PIECAS NOZARES AR AUGSTĀKO UN ZEMĀKO BRUTO DARBA SAMAKSAS PIEAUGUMU 2022. GADA 2. CETURKSNĪ
(gada pārmaiņas; %)

Inflācija un darba tirgus saspringtība turpmāk palielinās algu pieaugumu. Turklāt notiek diskusijas par minimālās algas palielināšanu (16% nodarbināto šobrīd saņem minimālo algu vai mazāk). Gada sākumā mazāks, nekā prognozēts, darba samaksas pieaugums ietekmē darba samaksas pieauguma prognozes samazinājumu 2022. gadam – līdz 8.5% (–1.8 procentu punkti). Lielākais šķērslis darba samaksas kāpumam ir straujš energoresursu cenu pieaugums, kas liek uzņēmumiem vairāk tērēt citiem ražošanas resursiem, nevis darbaspēkam. 2023. gadam prognozētais kāpums ir 7.2% (+0.5 procentu punkti). 2024. gadā, tautsaimniecībai atveseļojoties, darbaspēka trūkums atkal būs algu palielinošs faktors (prognoze 2024. gadam – 7.5%).

1. IELIKUMS. KURAS NOZARES MINIMĀLĀS ALGAS PALIELINĀŠANA SKARS VISVAIRĀK?[9]

2022. gada aprīlī Labklājības ministrija nāca klajā ar piedāvājumu ar 2023. gada 1. janvāri palielināt minimālo algu līdz 640 eiro mēnesī.[10] Šāds solis nozīmētu, ka minimālā alga, visticamāk, sasniegtu rādītāju, kas ir tuvs 60% no mediānas algas, mazliet pārsniedzot OECD valstu vidējo rādītāju.

Minimālās algas palielināšana ir viens no instrumentiem, kā valsts var mazināt nabadzību un ienākumu nevienlīdzību strādājošo vidū. Tomēr šādam solim var būt arī zināmas blakusparādības. Augstāka minimālā alga var samazināt nodarbinātību, it īpaši jaunāka gadagājuma un zemu atalgoto darbinieku vidū. Proti, ja darbinieka produktivitāte ir zem minimālās algas līmeņa, darba devējam zūd ekonomiskais pamatojums saglabāt darbvietu.

Latvijas Bankas aprēķini, izmantojot CGE un EUROMOD modeli, liecina, ka ilgtermiņā minimālās algas paaugstināšanas rezultātā notiek ienākumu nevienlīdzības samazināšanās (ko mēra ar Džini indeksu) un neliels privātā patēriņa pieaugums. Turpretim, palielinoties darbaspēka, īpaši zemas kvalifikācijas darbinieku, izmaksām, darbaspēks tiek aizstāts ar kapitālu vai uzņēmums, neizturot konkurenci, bankrotē. Turklāt darbaspēka izmaksu pieaugums pasliktina uzņēmumu konkurētspēju ārējos tirgos, tāpēc sarūk eksports. Kopējā

[9] Sagatavoja Latvijas Bankas ekonomists Oļegs Tkačevs.
[10] "Ministrija piedāvā no 2023. gada vismaz līdz 640 eiro celt minimālo algu cenu kāpuma dēļ", lsm.lv, 21.04.2022.

ilgtermiņa ietekme uz nodarbinātību un IKP tiek lēsta negatīva (detalizētāku informāciju sk. drīzumā publicējamā pētījumā). Tomēr ietekme uz Latvijas tautsaimniecību kopumā slēpj būtiskas atšķirības tautsaimniecības nozaru dalījumā.

1.1. attēlā parādīts, ka visaugstākais darbinieku īpatsvars ar algu zem paredzētā minimuma varētu būt izmitināšanas un ēdināšanas pakalpojumu (30.1%)[11], lauksaimniecības (25.7%)

1.1. attēls

BRUTO DARBA SAMAKSA MĒNESĪ 2021. GADĀ
(biežums; iekavās norādīts darbinieku īpatsvars ar algu, kas ir mazāka par 640 eiro mēnesī)

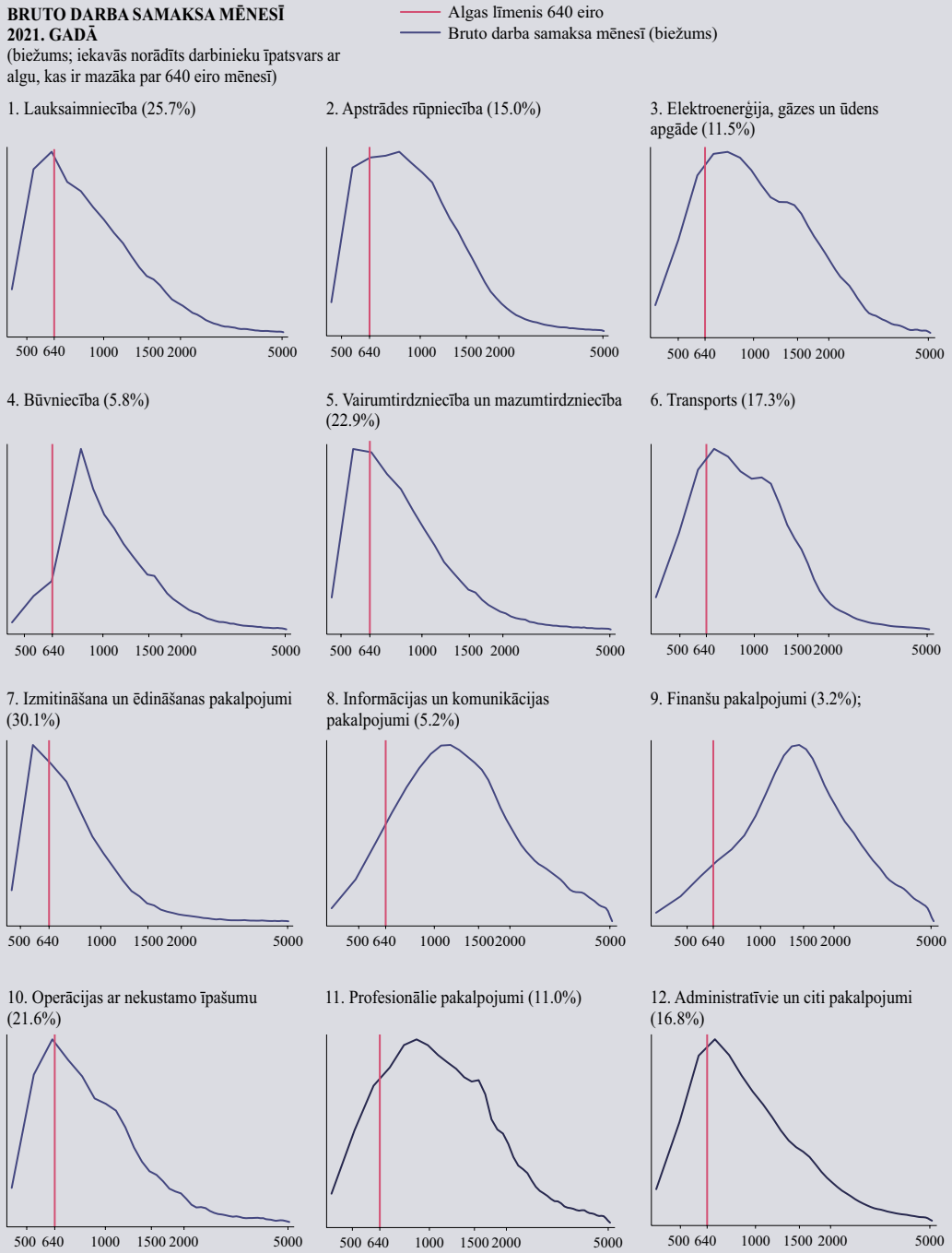

[11] Nodarbināto īpatsvars nozaru dalījumā aprēķināts, izmantojot 2021. gada darba samaksas statistiku, t. i., neņemot vērā darba samaksas pieaugumu 2022. gadā. Pieņemot, ka darba samaksas pieaugums 2022. gadā nozaru dalījumā būs vienmērīgs, aprēķinātais īpatsvars 2023. gadā būs mazāks, saglabājoties norādītajai nozaru atšķirībai.

un vairumtirdzniecības un mazumtirdzniecības pakalpojumu (22.9%) nozarē, savukārt vismazāk šis paaugstinājums skartu darbiniekus būvniecības (5.8%)[12], informācijas un komunikācijas pakalpojumu (5.2%) un finanšu pakalpojumu (3.2%) nozarē.

Tātad, lai gan minimālās algas palielinājums tautsaimniecību kopumā ietekmēs samērā vāji, atsevišķās nozarēs tas var radīt papildu problēmas.

[12] Kopš 2019. gada ir spēkā Būvniecības nozares ģenerālvienošanās, kas nosaka minimālo algu būvniecības nozarē strādājošajiem, starp Latvijas Būvniecības nozares arodbiedrību un vairākiem būvuzņēmumiem. Saskaņā ar šo vienošanos minimālā alga būvniecības nozarē ir 780 eiro.

Inflācijas kāpumu nosaka straujš energoresursu, īpaši dabasgāzes, cenu un pārtikas cenu kāpums, bet to palēnina valsts atbalsts mājsaimniecībām energoresursu cenu pieauguma kompensēšanai. Augustā SPCI inflācija Latvijā bija 21.4%. Lai gan raizes par energoresursu cenu pieaugumu jau kopš Krievijas un Ukrainas kara sākuma (un pat senāk – pandēmijas ietekmē) nav jaunums, tomēr šīs cenas ir kāpušas straujāk, nekā prognozēts. Inflācijas pieaugumu pēdējo mēnešu laikā visvairāk ietekmējusi enerģijas un pārtikas cenu palielināšanās. Pakalpojumu cenu un rūpniecības preču cenu dinamika bijusi mērenāka un vairāk atbilstoša iepriekš prognozētajam līmenim.

33. attēls

SPCI KOMPONENTI
(gada pārmaiņas; procentu punktos)

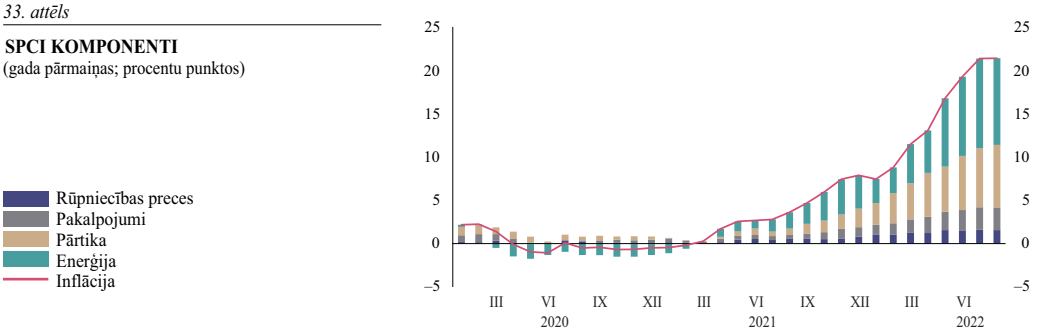

Jaunajos prognožu pieņēmumos energoresursu un pārtikas cenas tiek gaidītas augstākas nekā iepriekš. Naftas cenas kāpumu prognožu periodā vairāk nosaka eiro kurss attiecībā pret ASV dolāru, bet būtiski ir augušas dabasgāzes cenas, kā arī globālās pārtikas cenas. Ņemot vērā tirdzniecības saites un dažādu resursu nepieciešamību ražošanas procesā, šīs globālās cenas ietekmē to, kāda būs inflācija Latvijā. Cenu pārneses efekts ir atkarīgs gan no līgumu struktūras, gan no preču īpatnībām – piemēram, degvielai tas atspoguļojas aptuveni mēneša laikā, bet pārtikas produktiem tas var būt ļoti dažāds, piemēram, pienam īsā realizācijas termiņa dēļ tas ir ātrāks, bet eļļām – ilgāks[13].

34. attēls

NAFTAS CENU ATTĪSTĪBAS PIEŅĒMUMI
(*Brent* jēlnafta; gadā vidēji; eiro par barelu)

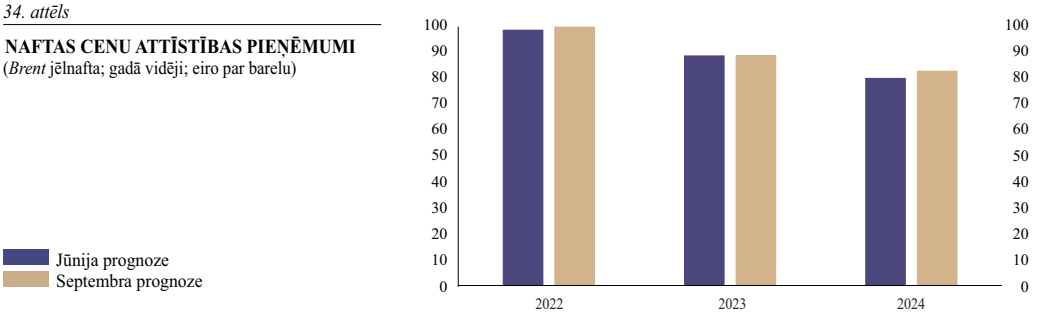

[13] Plašāk par globālo cenu ietekmi uz inflāciju sk. pētījumā: Bessonovs, A., Krasnopojorovs, O. Inflācijas īstermiņa prognozēšanas modelis un tās novērtējums Latvijai. Latvijas Bankas pētījums Nr. 1/2020.

35. attēls

DABASGĀZES CENU ATTĪSTĪBAS PIEŅĒMUMI
(gadā vidēji; eiro par MWh)

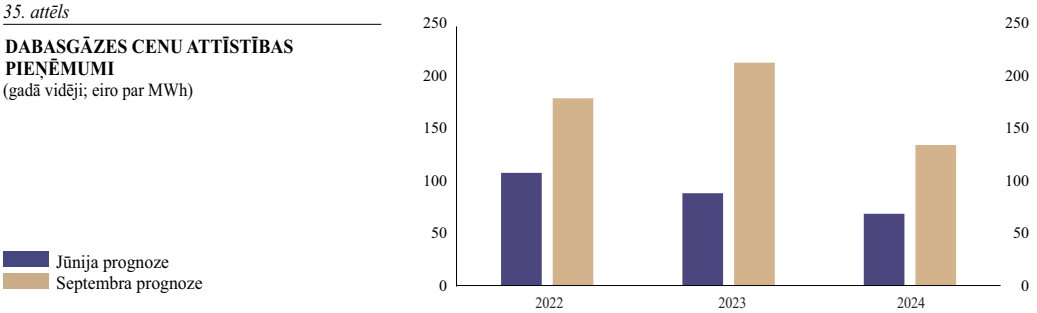

Dabasgāzes cenu kāpums ar nelielu nobīdi ietekmē gan elektrības, gan siltumapgādes cenas. Arī pašlaik dažādās vietās Latvijā tiek izsludināti arvien jauni siltumenerģijas tarifu pieaugumi. Tiesa gan, liela daļa no tiem bija ietverti jau iepriekšējās Latvijas Bankas inflācijas prognozēs, jo tajās tiek ņemti vērā ne tikai faktiskie apstiprinātie tarifi, bet arī minētais globālo resursu sadārdzinājuma pārneses efekts un siltumenerģijas piegādātāju ražošanas izmaksu pieaugums.

Lai gan pēdējo mēnešu laikā mazinājušās iedzīvotāju gaidas par inflāciju turpmākajos 12 mēnešos, par nākotnes cenu kāpumu krietni vairāk norūpējušies ir cilvēki ar zemākiem ienākumiem. Straujā cenu pieauguma mazināšanā svarīgs būs valsts atbalsts, par tā ietekmi uz inflācijas prognozi sk. scenāriju analīzi 7. sadaļā.

36. attēls

IEDZĪVOTĀJU GAIDAS PAR CENU PĀRMAIŅĀM TURPMĀKAJOS 12 MĒNEŠOS
(svērtais atbilžu novērtējuma indekss)

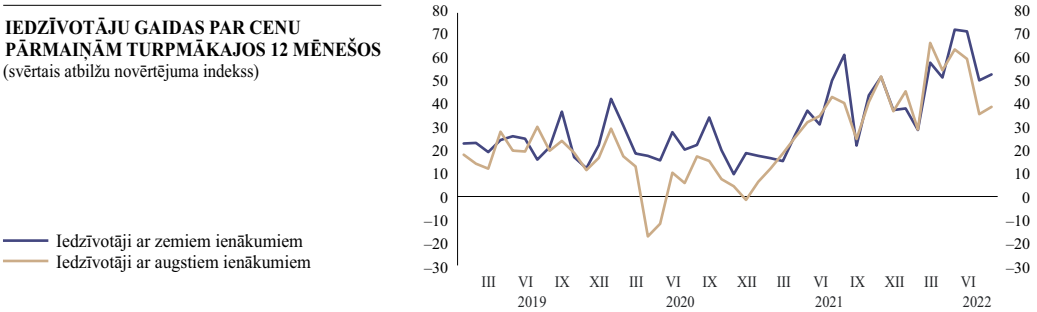

2. IELIKUMS. INFLĀCIJAS ATŠĶIRĪBAS BALTIJAS UN CITĀS EIRO ZONAS VALSTĪS[14]

Jau kopš 2021. gada 2. pusgada inflācija Baltijas valstīs pieauga krietni straujāk nekā inflācija eiro zonā vidēji, turklāt 2022. gadā inflācijas atšķirības ir vēl vairāk nostiprinājušās (sk. 2.1. attēlu). 2022. gada augustā cenu līmenis gada laikā Latvijā pieaudzis par 21.4%, Lietuvā par 21.1%, Igaunijā par 25.2%, savukārt eiro zonā vidēji tikai par 9.1%. Tāpēc šajā ielikumā nedaudz plašāk iztirzāts tas, kādi faktori nosaka tik būtiskas inflācijas līmeņu atšķirības.

2.1. attēls

INFLĀCIJA BALTIJAS VALSTĪS UN EIRO ZONĀ
(gada pārmaiņas; %)

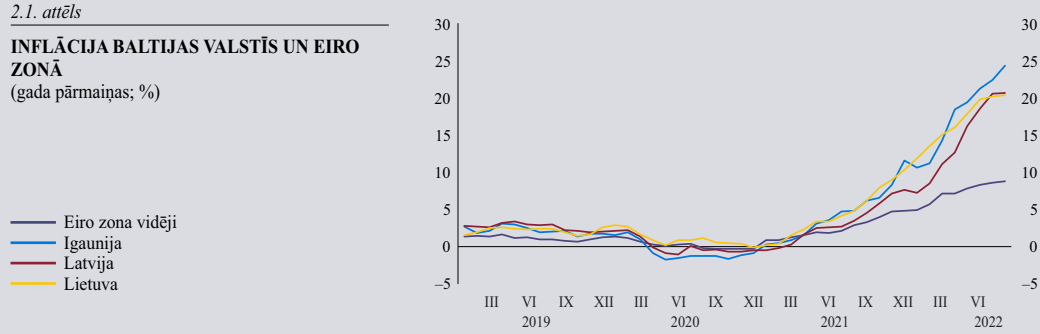

[14] Sagatavoja Latvijas Bankas ekonomisti Ieva Opmane un Oļegs Krasnopjorovs. 2.4. att. sagatavošanā izmantoti Latvijas Bankas ekonomista Andreja Bessonova aprēķini.

Baltijas valstīs ir lielāks pārtikas un energoproduktu patēriņa īpatsvars. Pēdējā gada laikā, atspoguļojot globālo cenu tendences gan eiro zonā, gan Baltijas valstīs, visstraujāk augušas tieši pārtikas un enerģijas cenas. Tomēr to ietekme uz inflācijas pieaugumu bijusi atšķirīga dažādas patēriņa struktūras dēļ. Baltijas valstīs iedzīvotāju izdevumi pārtikai un enerģijai veido krietni lielāku daļu no kopējās izdevumu struktūras (sk. 2.2. attēlu). Latvijā tie ir pat 42% no kopējiem izdevumiem, savukārt eiro zonā vidēji vien 27%.

2.2. attēls

PĀRTIKAS UN ENERĢIJAS SVARI SPCI GROZĀ
(% no kopējā patēriņa)

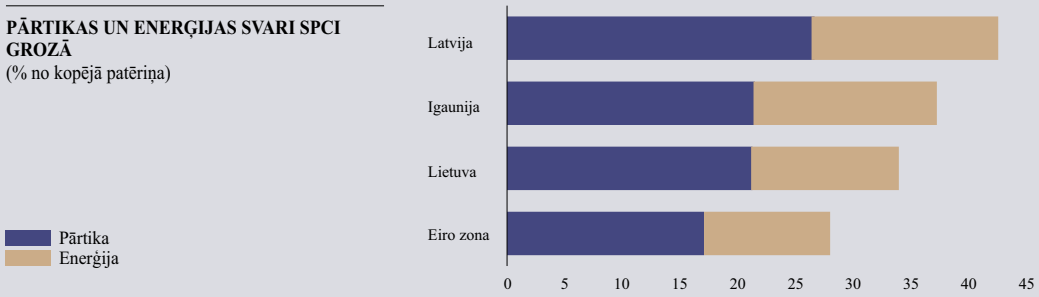

Tiešā patēriņa svaru atšķirības ietekme uz inflācijas atšķirību Latvijā un eiro zonā 2022. gada augustā bija 4.0 procentu punkti, Igaunijā – 2.3 procentu punkti, bet Lietuvā – 0.9 procentu punkti. Enerģijas un pārtikas cenām augot straujāk, svaru ietekmes devums palielinās (sk. 2.3. attēlu), tomēr ar to nav skaidrojamas visas inflācijas atšķirības starp šīm valstīm. Arī pašas enerģijas un pārtikas cenas Baltijas valstīs ir augušas straujāk.

2.3. attēls

LATVIJAS UN EIRO ZONAS PATĒRIŅA SVARU ATŠĶIRĪBAS IETEKME UZ INFLĀCIJU LATVIJĀ
(procentu punktos)

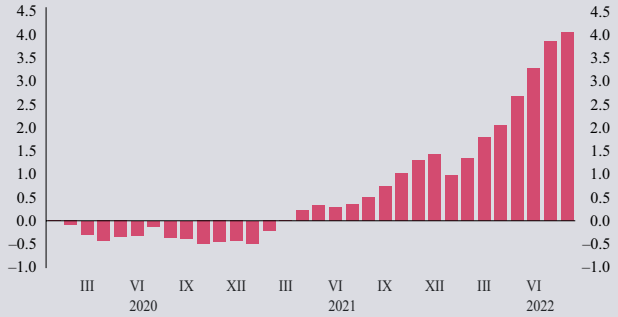

Palielinoties pasaules pārtikas cenām, cenas Baltijas valstīs kāpj straujāk nekā eiro zonā. Baltijas valstīs vērojama straujāka un spēcīgāka globālo pārtikas cenu pārnese uz vietējām cenām. Periodos ar strauju globālo pārtikas cenu pieaugumu Baltijas valstīs ir vērojams straujāks neapstrādātās pārtikas cenu kāpums (sk. 2.4. attēlu; līdzīgas tendences ir arī apstrādātās pārtikas cenām).

2.4. attēls

NEAPSTRĀDĀTĀS PĀRTIKAS CENU PĀRMAIŅAS PASAULĒ, EIRO ZONĀ UN BALTIJAS VALSTĪS
(gada pārmaiņas; %; no 2000. gada janvāra līdz 2022. gada jūlijam)

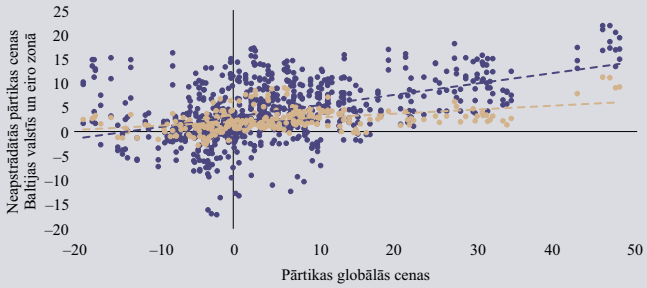

Nesens pētījums[15] liecina, ka cenu maiņas biežums Latvijā ir gandrīz divas reizes lielāks nekā eiro zonas valstīs vidēji. Latvijā pārtikai biežāk tiek izmantoti dažādi akciju

[15] Gautier, E. et al. (2022). *New Facts on Consumer Price Rigidity in the Euro Area*. Latvijas Banka Working Paper No. 3/2022.

piedāvājumi, bet ir vērojama arī biežāka cenu paaugstināšana, ko citviet kavē lielāka tirgotāju savstarpējā konkurence. Cenu atšķirības ietekmē arī citi faktori, t.sk. straujāks energoresursu cenu un atalgojuma pieaugums nodarbinātajiem, kas gan palielina ražošanas izmaksas, gan veicina papildu pieprasījuma veidošanos un stimulē cenu kāpumu.

Palielinoties darbaspēka izmaksām, kāpj cenas. Darbaspēka izmaksu pieaugums visvairāk ietekmē pakalpojumu cenas[16], jo pakalpojumu sniegšana parasti ir darbietilpīgāka nekā preču ražošana. Pēdējo divu gadu laikā pakalpojumi visvairāk sadārdzinājās tajās eiro zonas valstīs, kuras bija straujāks algu pieaugums (2.5. attēls). Turklāt uz algu kāpumu reaģē arī rūpniecības preču un pārtikas cenas, arī šīm cenām straujāk augot valstīs, kur ir straujāks darbaspēka izmaksu kāpums.

2.5. attēls

ATLĪDZĪBA UZ VIENU NODARBINĀTO UN PAKALPOJUMU CENAS EIRO ZONAS VALSTĪS

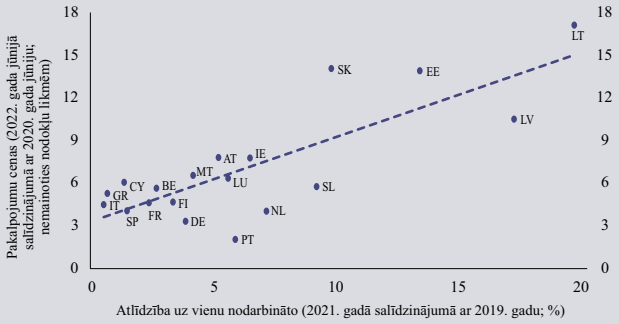

Cenu pieauguma apjomu un biežumu nosaka arī to administratīvais regulējums. Atsevišķas cenas tiek administratīvi regulētas, bet administratīvi regulējamo preču un pakalpojumu cenu kategorijas dažādās valstīs ir atšķirīgas. Piemēram, vairākumā eiro zonas valstu tiek administratīvi regulētas ūdensapgādes cenas (19 valstīs), kanalizācijas pakalpojuma cenas (18 valstīs), pasta pakalpojumu cenas (17 valstīs) un atkritumu apsaimniekošanas cenas (16 valstīs). Savukārt dabasgāzes cenas tiek pilnībā vai daļēji administratīvi regulētas 8 eiro zonas valstīs, 9 eiro zonas valstīs ir kāda veida elektrības cenu administratīva regulēšana, 7 eiro zonas valstīs administratīvi tiek regulētas siltumenerģijas cenas, bet Malta ir vienīgā eiro zonas valsts ar administratīvi regulētu degvielas cenu.

Atšķirīgais regulējums var radīt pagaidu ietekmi uz inflāciju – valstīs ar stingrāku regulējumu un tur, kur cenu maiņa notiek retāk, inflācija var "aizkavēties" vai atsevišķos periodos, kad cenas tiek pārskatītas, būt sevišķi strauja. Piemēram, Latvijā dabasgāzes cena mājsaimniecībām tiek regulēta un mainīta divas reizes gadā – janvārī un jūlijā[17].

Tieši administratīvi regulējamās enerģijas cenas Baltijas valstīs ir kāpušas daudz straujāk nekā eiro zonā vidēji (sk. 2.6. attēlu). Jūlijā Igaunijā salīdzinājumā ar situāciju pirms gada tās ir palielinājušās pat par 122%, Latvijā un Lietuvā mērenāk (attiecīgi par 86% un 82%), kas tomēr ir krietni straujāks cenu kāpums salīdzinājumā ar eiro zonu, kur administratīvi regulējamās enerģijas cenas pieaugušas vien par nepilniem 33%. Šajā gadījumā ir vērojama arī globālo enerģijas cenu pārneses uz gala cenām dažādā ietekme – no vienas puses, administratīvā regulēšana var pagarināt šo pārneses periodu, bet efekts novēloti izpaužas spēcīgāk. Tomēr liela nozīme šajā gadījumā ir arī tam, ka iepriekš Baltijas valstīs bija pieejami relatīvi lētāki energoresursi, kuru aizstāšana ar alternatīvām nozīmē arī lielākas izmaksas un straujāku cenu kāpumu.

Administratīvi regulējamās neenerģijas cenas Baltijas valstīs gada laikā pieaugušas mērenāk – par 6–8%, bet eiro zonā vidēji pat nedaudz samazinājušās (–0.2% salīdzinājumā

[16] Krasnopjorovs, O., Bessonovs, A. (2019). Algu kāpums nozīmē arī inflācijas palielināšanos: ekonometriskās analīzes rezultāti.
[17] 2022. gadā atbilstoši valdības noteiktajiem atbalsta mehānismiem tarifi mainījušies biežāk.

ar iepriekšējo gadu). Latvijā pieaugumu galvenokārt noteica ūdensapgādes un kanalizācijas pakalpojumu un atkritumu apsaimniekošanas tarifu pieaugums, bet eiro zonā samazinājumu ietekmēja dažādi faktori – kā viens no nozīmīgākajiem jāmin Vācijā ieviestā "deviņu eiro mēnešbiļete" sabiedriskā transporta pasažieriem vasarā.

2.6. attēls

ADMINISTRATĪVI REGULĒJAMĀS ENERĢIJAS CENAS
(gada pārmaiņas; %)

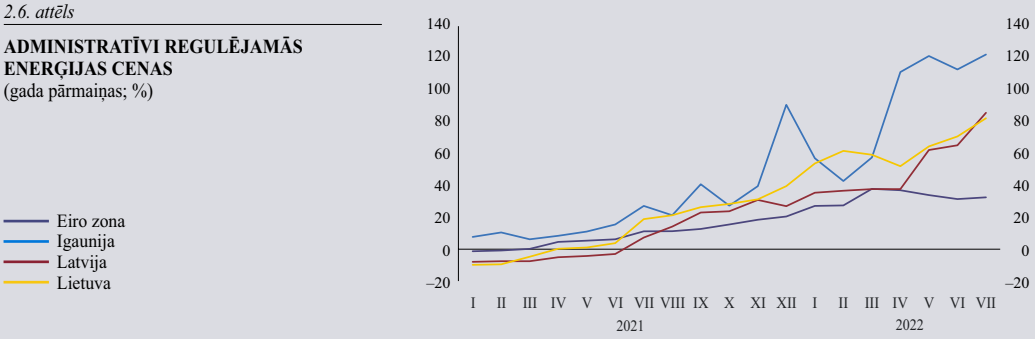

Inflācijas straujāku palielināšanos Baltijas valstīs ietekmējušas arī nodokļu pārmaiņas. Baltijas valstīs pēdējā gada laikā patēriņa nodokļi ir nedaudz palielinājušies (piemēram, Latvijā palielināta akcīzes nodokļa likme tabakas izstrādājumiem un mainīta akcīzes nodokļa piemērošana bezalkoholiskajiem dzērieniem atkarībā no cukura līmeņa tajos), bet eiro zonā vidēji bijusi neliela nodokļu samazinājuma ietekme (–0.7 procentu punkti; sk. 2.7. att.).

2.7. attēls

PATĒRIŅA NODOKĻU PĀRMAIŅU IETEKME UZ GADA INFLĀCIJU
(2022. gada jūlijā; procentu punktos)

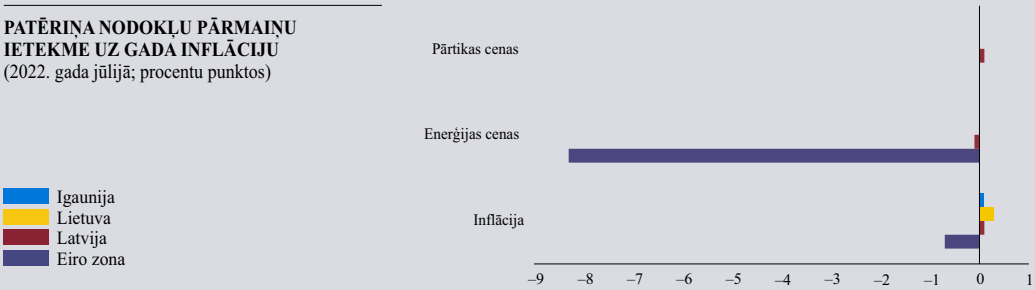

Tomēr būtiskāka nodokļu pārmaiņu ietekme bijusi enerģijas produktiem. Igaunijā un Lietuvā pēdējo 12 mēnešu laikā šie nodokļi nav mainījušies, Latvijā ietekme bijusi neliela (–0.1 procentu punkts), savukārt eiro zonā vidēji nodokļu pārmaiņu ietekme uz enerģijas cenām bijusi –8.3 procentu punkti. To noteicis dažādu nodokļu likmju samazinājums atsevišķās eiro zonas dalībvalstīs (t.sk. Vācijā, Spānijā, Itālijā un Nīderlandē), izmantojot dažādus mehānismus – PVN samazinājumu dabasgāzei, elektrībai, apkurei, PVN vai akcīzes nodokļa samazinājumu degvielai. Lielākā daļa no šiem nodokļu samazinājumiem ir spēkā līdz 2022. gada beigām, atsevišķos gadījumos ilgāk. Lai gan, mainot nodokļus, samazinās enerģijas cenas, šāda rīcība būtiski ietekmē budžeta ieņēmumus, bet vairāk aizsniedz turīgākos iedzīvotājus, kuru energoresursu patēriņš ir lielāks.

Līdzīgas tendences ir arī ārpus eiro zonas esošajās valstīs. Strauja inflācija nav vērojama Baltijas valstīs vien. Arī vairākās Centrālās Eiropas un Austrumeiropas valstīs, kuras ir ārpus eiro zonas (piemēram, Rumānijā, Bulgārijā, Ungārijā, Čehijā, Polijā), inflācija pārsniedz eiro zonas vidējo rādītāju. Līdzīgi kā Baltijas valstu gadījumā, to nosaka vairāki faktori, to vidū lielāks enerģijas un pārtikas īpatsvars patēriņa grozā, mazāks patēriņa nodokļu samazinājums (izņemot Poliju, kur nodokļi samazinājušies straujāk) un vidēji divreiz straujāks algu kāpums nekā eiro zonā.

6. Secinājumi un prognozes

Augstās energoresursu cenas būtiski kavē ekonomisko aktivitāti, un Latvijas Bankas prognožu bāzes scenārijs paredz īslaicīgu recesiju. Jau 2. ceturksnī IKP kļuva vājāks, un 2. pusgadā un nākamā gada sākumā lēšama vēl nozīmīgāka tautsaimniecības palēninināšanās. IKP prognoze 2022. gadam ļoti augstās 1. ceturkšņa ekonomiskās aktivitātes dēļ norāda uz samērā lielu izaugsmi, un tā ir tuva iepriekšējai – **3.0% 2022. gadā** (+0.1 procentu punkts salīdzinājumā ar iepriekšējo prognozi). Lai gan nākotnes redzējums ir pasliktinājies, 1. pusgada izaugsmes temps kopumā pārspēja prognozēto.

Ekonomiskās aktivitātes kritumu galvenokārt noteiks privātā patēriņa mazināšanās, pasliktinoties iedzīvotāju pirktspējai. Privātā patēriņa sarukumu daļēji amortizēs valsts atbalsta pasākumi un pandēmijas laikā veikto uzkrājumu tērēšana. Izmaksu kāpums un investoru piesardzība nelabvēlīgi ietekmēs investīciju dinamiku, vienlaikus gaidāms ar ES fondiem saistīto valsts investīciju straujš pieaugums 2023.–2024. gadā. Preču un pakalpojumu eksporta krituma periodu noteiks gan vājš pieprasījums tirdzniecības partnervalstīs, sarūkot pirktspējai, gan jau piepildītās noliktavas Eiropā (piemēram, ar koksnes produktiem, kuri saistīti ar būvniecības segmentu). Arvien papildināto sankciju termiņu iestāšanās un iepriekšējo līgumu saistību izbeigšanās īpaši aktuāla būs importēto preču klāstā (koksnes produkti, metāls, naftas produkti, ogles), samazinot importa preču ieplūdi no Krievijas un Baltkrievijas. Preču ievedumu Latvijā mazinās arī pārpildītās noliktavas. Importa attiecība pret IKP 2022. gada 1. pusgadā sasniedza jaunu rekordu tieši krājumu veidošanas dēļ, un turpmāk tā sāks samazināties. Importa kritums lēšams nozīmīgāks nekā eksporta samazinājums. Tas mazinās tekošā konta deficītu 2023.–2024. gadā.

2023. gada sākumā saglabājoties nelabvēlīgo faktoru ietekmei, nākamgad tautsaimniecība stagnēs. Joprojām lēšami piesardzīgi mājsaimniecību tēriņi un investīciju plānu īstenošanas atlikšana uzņēmumu sektorā. Tādējādi **2023. gada prognoze būtiski samazināta – līdz –0.2%** (–0.6 procentu punkti salīdzinājumā ar iepriekšējo prognozi).

Tautsaimniecības atveseļošanās gaidāma no 2023. gada 2. pusgada, inflācijai atgriežoties zemākos līmeņos. Paredzams, ka **2024. gadā** IKP palielināsies par **4.4%** (+0.2 procentu punkti salīdzinājumā ar iepriekšējo prognozi), tomēr nesasniedzot 2022. gada jūnijā prognozēto līmeni. Stabilizējoties cenu dinamikai gan ārējā tirgū, gan iekšzemē, gaidāma tautsaimniecības dalībnieku noskaņojuma uzlabošanās un pieprasījuma kāpums, kas veicinās gan eksportu, gan ražošanu iekšzemes patēriņam, kā arī investīciju projektu īstenošanu.

IKP prognožu nenoteiktība saglabājas augsta. Mājsaimniecību piesardzība un uzņēmumu dīkstāves augsto enerģijas cenu dēļ var būtiskāk, nekā paredzēts bāzes scenārijā, ierobežot privāto patēriņu, ražošanu, pelnītspēju un tādējādi arī investīcijas. Augstāku izmaksu dēļ var pasliktināties ražotāju konkurētspēja, īpaši Eiropas ražotāju konkurētspēja salīdzinājumā ar pārējo pasauli. Vienlaikus ieguldījumi energoatkarības mazināšanā no dabasgāzes un energoefektivitātes uzlabošanā var sniegt lielāku artavu iedzīvotāju un uzņēmumu finanšu stabilitātē.

Inflācija visā prognožu periodā gaidāma augstāka, un to galvenokārt nosaka augstākas pārtikas un enerģijas cenas. Inflācijas prognoze **2022. gadam ir paaugstināta līdz 16.9%** (+2.1 procentu punkti salīdzinājumā ar Latvijas Bankas jūnijā veikto prognozi), **2023. gadam – līdz 9.2%** (+2.2 procentu punkti), **bet 2024. gadam – līdz 3.4%** (+1.0 procentu punkts). Prognožu palielināšanu ietekmē gan lielākas pašreizējās pārtikas un enerģijas cenas, gan redzējums, ka šo cenu līmenis nākotnē tomēr būs augstāks nekā iepriekšējie pieņēmumi. Lai gan inflācijas kāpumu nedaudz aizkavē valsts atbalsts, tā ietekme uz vidējo cenu līmeni valstī ir neliela, jo galvenokārt tiek īstenots mērķis atbalstīt maznodrošinātos iedzīvotājus. Inflācijas prognozes palielināšanu 2024. gadam ietekmē saspringta darba tirgus apstākļos prognozētais straujāks vidējās darba samaksas pieaugums.

Inflācijas prognozes nenoteiktību rada galvenokārt energoresursu cenu svārstības. Tās ietekmē gan tieši šo produktu patēriņa cenu līmeni, gan, ņemot vērā energoresursu lomu dažādu preču un pakalpojumu ražošanā un piegādē, tās ar laiku tiks ietvertas arī citu preču un pakalpojumu cenās. Papildus tam inflācijas prognozes augšupvērsts risks ir saistīts ar iespējamu relatīvi straujāku algu pieaugumu, ko varētu izraisīt gan minimālās algas celšana, gan spiediens inflācijas ietekmē paātrināt algu paaugstināšanu.

1. tabula
MAKROEKONOMISKIE RĀDĪTĀJI: LATVIJAS BANKAS PROGNOZES

	2022	2023	2024
Ekonomiskā aktivitāte (gada pārmaiņas; %; salīdzināmajās cenās; sezonāli koriģēti dati)			
IKP	3.0	–0.2	4.4
Privātais patēriņš	4.8	–4.7	5.9
Valdības patēriņš	3.4	–2.7	1.8
Investīcijas	1.9	1.2	6.0
Eksports	5.3	0.0	3.2
Imports	6.3	–3.5	3.7
SPCI inflācija (gada pārmaiņas; %)			
Inflācija	16.9	9.2	3.4
Pamatinflācija (neietverot pārtikas un enerģijas cenas)	6.9	4.5	4.4
Darba tirgus			
Bezdarbs (% no ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaita; sezonāli koriģēti dati)	6.7	6.7	6.3
Nominālā bruto alga (gada pārmaiņas; %)	8.5	7.2	7.5
Ārējais sektors			
Tekošā konta bilance (% no IKP)	–5.2	–2.9	–3.4
Valdības finanses (% no IKP)			
Vispārējās valdības parāds	45.0	44.4	42.9
Budžeta pārpalikums/deficīts	–7.9	–3.5	–2.6

7. Scenāriju analīze

7.1. Energoresursu cenu krīzes valsts atbalsta ietekmes izvērtēšana[18]

Motivācija

Straujā energoresursu cenu pieauguma dēļ un augstās inflācijas ietekmē valdība 2022. gada vasarā un rudenī lēma paplašināt valsts atbalsta pakotni, lai mazinātu energoresursu cenu ārkārtējā pieauguma negatīvo ietekmi tautsaimniecībā. Tādējādi kopējais valsts atbalsta pasākumu apmērs triju gadu periodā (no 2021. gada līdz 2023. gadam) pārsniegs 1 mljrd. eiro.

Lai novērtētu atbalsta pasākumu ietekmi uz dažādu iedzīvotāju grupu rīcībā esošajiem ienākumiem, tautsaimniecības attīstību un inflāciju, Latvijas Banka veikusi scenārija analīzi, izmantojot Latvijas EUROMOD[19], CGE-EUROMOD[20], DSGE[21] un STIP[22] modeli.

Simulācijas apraksts

2022.–2023. gada apkures sezonā paredzēts fiskālais atbalsts gandrīz 700 milj. eiro apmērā. Mājsaimniecībām valsts segs daļu no energoresursu cenu pieauguma norēķinos par centrālapkuri, kā arī par elektrību, ko izmanto apkurē, dabasgāzi, granulām, briketēm un malku. Savukārt atbalsts uzņēmumiem ietvers elektroenerģijas sistēmas pakalpojuma maksas atcelšanu, kā arī grantus energointensīviem uzņēmumiem. Visiem lietotājiem plānota elektroenerģijas obligātā iepirkuma komponentes (OIK) atcelšana. Mazāko pensiju saņēmējiem paredzēti papildu pabalsti 7 mēnešu garumā un ātrāka pensiju indeksācija, vienlaikus paplašinot arī mājokļa pabalsta saņemšanas iespējas. Šie papildu pasākumi tiek īstenoti laika ziņā izkliedēti – no 2022. gada jūlija līdz 2023. gada maijam.

37. attēls

VALSTS ATBALSTA PASĀKUMI INFLĀCIJAS UN ENERGORESURSU CENU PIEAUGUMA KOMPENSĀCIJAI 2022./2023. GADA APKURES SEZONĀ
(% no IKP)

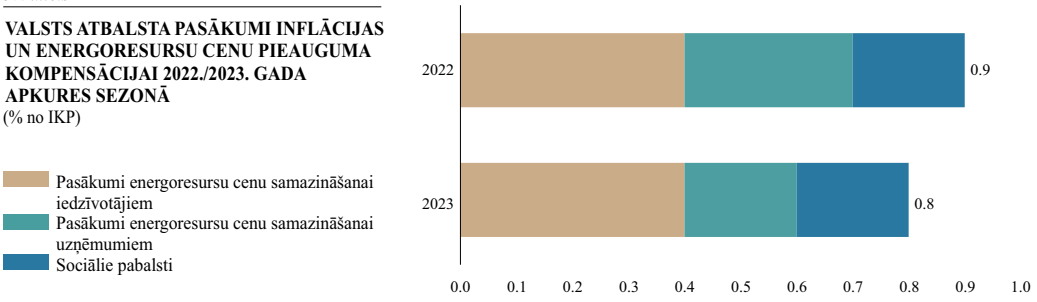

Modeļu simulācija

A. Novērtējums ietekmei uz dažādu iedzīvotāju grupu rīcībā esošajiem ienākumiem

Lai novērtētu sociālo pabalstu veidā sniegto valsts atbalsta pasākumu ietekmi uz dažādām iedzīvotāju grupām, tika izmantoti EUROMOD un CGE-EUROMOD modelis, kas ļauj gan aplūkot mērķēto pabalstu ietekmi uz kopējiem rīcībā esošajiem ienākumiem, gan labāk izprast, kas būs galvenie ieguvēji šādu pabalstu gadījumā. Šajā apkures sezonā papildu sociālie pabalsti ir mērķēti mazāk aizsargāto mājsaimniecību atbalstam, kas parādās arī modeļu novērtētajos rezultātos. Decilē ar zemākajiem ienākumiem ietilpstošo

[18] Sagatavoja Latvijas Bankas ekonomisti Baiba Brusbārde, Ludmila Fadejeva, Andrejs Zlobins, Konstantīns Beņkovskis un Ieva Opmane.
[19] EUROMOD Eiropas nodokļu un pabalstu mikrosimulācijas modelis, sk. Pluta A., Recchia P., Zasova A. (2017). *EUROMOD country report: Latvia 2014–2017.*
[20] Beņkovskis, K., Goluzins, E., Tkačevs, O. Vispārējā līdzsvara aprēķina modelis ar fiskālā sektora datiem: Latvijas tautsaimniecības novērtējums, Latvijas Bankas pētījums Nr. 1/2016.
[21] Bušs, G., Grüning, P. *Fiscal DSGE Model for Latvia*. Latvijas Bankas pētījums Nr. 5/2020.
[22] Bessonovs A., Krasnopjorovs O. Inflācijas īstermiņa prognozēšanas modelis un tās novērtējums Latvijai. Latvijas Bankas pētījums Nr. 1/2020.

mājsaimniecību ekvivalentie rīcībā esošie ienākumi[23] palielināsies aptuveni par 5% 2022. gadā un par 10% 2023. gadā. Ietekme būs lielāka 2023. gadā, jo tajā ir vairāk tādu mēnešu, kuros pabalsts būs pieejams. Savukārt ietekme uz vidējo Latvijas mājsaimniecību abos gados ir zem 1%. Tātad, lai gan vidējā ietekme ir neliela, pabalstu ietekmi galvenokārt izjutīs mājsaimniecības zemāko ienākumu grupās, un tiks sasniegts pabalstu mērķis atbalstīt mazāk turīgos iedzīvotājus.

38. attēls

PATĒRĒTĀJU EKVIVALENTO RĪCĪBĀ ESOŠO IENĀKUMU PĀRMAIŅAS
(iedzīvotāju deciles; D1 – zemākie ienākumi, D10 – augstākie ienākumi; %; pabalstu efekts)

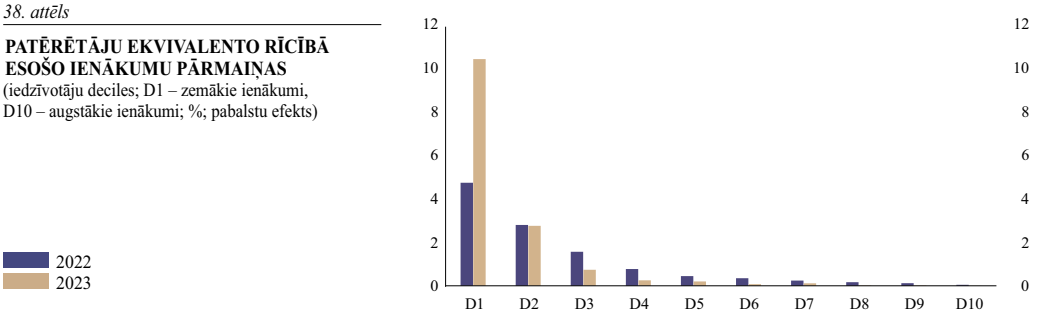

B. Ietekmes uz tautsaimniecības attīstību novērtējums

Valsts atbalsta pasākumu energoresursu cenu ārkārtējā pieauguma samazināšanai ietekme uz Latvijas tautsaimniecību novērtēta, izmantojot Latvijas DSGE modeli, kas papildināts ar detalizētu fiskālā sektora modelēšanu. Simulācijā fiskālā atbalsta pasākumi sadalīti trijās grupās: pasākumi energoresursu cenu ārkārtējā pieauguma samazināšanai mājsaimniecībām, atbalsts uzņēmumiem un pabalsti sociāli mazāk aizsargātajiem iedzīvotājiem. Pasākumi energoresursu cenu ārkārtējā pieauguma samazināšanai iedzīvotājiem modelī simulēti pa līdzīgiem ekonomiskās ietekmes kanāliem nodokļu veidā, savukārt sociālie pabalsti mazāk aizsargātajiem iedzīvotājiem modelēti kā valdības transferti mājsaimniecībām.

39. attēls

VALSTS ATBALSTA PASĀKUMU KUMULATĪVĀ IETEKME UZ IKP
(novirze, %)

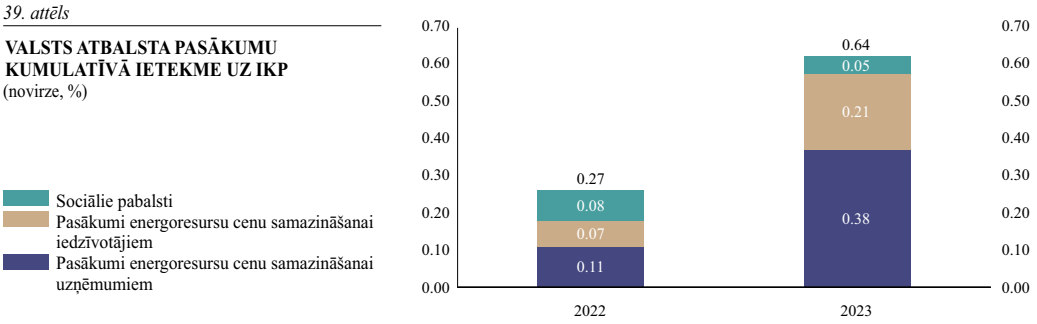

39. attēlā redzamie simulācijas rezultāti liecina, ka kopumā valsts atbalsta pasākumi palielinās Latvijas reālo IKP par 0.64%, kur lielāko devumu (aptuveni 60%) sniedz uzņēmumiem nodrošinātais atbalsts. Valstij sedzot daļu ar energoresursiem saistīto izmaksu, tiek veicināta uzņēmumu konkurētspēja ārējos tirgos. Saspringta darba tirgus un augstas inflācijas apstākļos pieaugot darbinieku prasībām kompensēt reālās pirktspējas kritumu, daļa no iegūtā izmaksu samazinājuma tiek pārnesta arī uz darbinieku atalgojumu. Arī mājsaimniecību patēriņu būtiski atbalstīs pasākumi, kas tieši vērsti uz apkures izdevumu samazināšanu, ļaujot līdzekļus novirzīt citu preču un pakalpojumu patēriņam.

C. Novērtējums ietekmei uz inflāciju

Ietekme uz inflāciju novērtēta, izmantojot Latvijas Bankas inflācijas īstermiņa prognozēšanas modeli. Tiešā veidā patēriņa inflāciju ietekmē cenu samazinošie atbalsta pasākumi (atbalsts norēķiniem par dabasgāzi un siltumenerģiju, OIK atcelšana). Netiešā veidā – ar pieprasījuma

[23] Mājsaimniecības rīcībā esošie ienākumi tiek aprēķināti uz ekvivalento patērētāju. To iegūst, mājsaimniecības ienākumus dalot ar ekvivalento mājsaimniecības lielumu, kuru veido, izmantojot modificēto OECD skalu (1.0; 0.5; 0.3): pirmajam pieaugušajam tiek pielīdzināts svars 1.0, katram nākamajam mājsaimniecības loceklim vecumā no 14 gadiem un vecākam – 0.5, bet katram bērnam līdz 14 gadu vecumam – 0.3.

palielināšanos – inflāciju ietekmē pabalsti un netiešie cenu samazināšanas mehānismi, kuros atbalsta saņemšanai jāiesniedz pieteikums, nevis automātiski tiek samazināta cena. Ņemot vērā patēriņa struktūru, lielākā ietekme uz inflāciju būs centralizētās siltumapgādes tarifu daļējai kompensācijai (50% apmērā virs 68 eiro par MWh). Lai gan atsevišķās apdzīvotās vietās Latvijā apkures tarifs būs zem noteiktā sliekšņa, lielākajā daļā lielo pilsētu, t.sk. Rīgā, noteiktais tarifs tiks pārsniegts un atbalsta mehānismi tiks iedarbināti. Atbalsts dabasgāzes apkurei jau ir stājies spēkā un statistiski sāka kavēt inflācijas pieaugumu jau augustā. Savukārt OIK atcelšanas ietekme, ņemot vērā OIK mazo īpatsvaru (zem 5%) elektroenerģijas rēķinā, būs neliela. Atbalsta pasākumu ietekmē inflācija 2022. gadā būs par 0.72 procentu punktiem mazāka nekā scenārijā bez atbalsta pasākumiem, 2023. gadā – par 0.57 procentu punktiem mazāka, bet 2024. gadā – bāzes ietekmē – par 0.47 procentu punktiem lielāka.

2. tabula
IETEKMES UZ INFLĀCIJU NOVĒRTĒJUMS

	2022	2023	2024
Cenu ietekmējošo mehānismu efekts	–0.74	–0.57	0.47
Pabalstu efekts	0.02	0.00	0.00
Kopējā ietekme	–0.72	–0.57	0.47

Secinājumi

Aplēses liecina, ka mērķēto sociālo pabalstu ietekmē mājsaimniecību ekvivalentie rīcībā esošie ienākumi palielināsies vidēji par nepilnu 1%, tiem visvairāk pieaugot tām mājsaimniecībām, kuras ir zemāko ienākumu decilē (par 5% 2022. gadā un par 10% 2023. gadā). Kopējā visu pasākumu ietekme uz Latvijas reālo IKP sasniegs 0.64%.

Lai gan atbalsta pasākumu ietekme uz inflāciju var šķist neliela (tiem inflāciju 2022. gadā samazinot par 0.72 procentu punktiem, bet 2023. gadā – par 0.57 procentu punktiem), šajā gadījumā to galvenais mērķis ir palīdzēt mazāk turīgajiem iedzīvotājiem, kas, kā bija redzams aprēķinos par rīcībā esošo ienākumus pārmaiņām, tiek īstenots. Papildus tam atbalsts dod pozitīvu stimulu patēriņam un tautsaimniecības attīstībai.

7.2. Dabasgāzes pieejamības ierobežojumu ietekme uz Latvijas tautsaimniecību[24]

Motivācija

Krievijas iebrukuma Ukrainā dēļ eiro zonas valstu tautsaimniecība pašlaik piedzīvo izaicinošāko energoresursu cenu krīzi tās pastāvēšanas vēsturē. Energoresursu cenas ir svārstījušās plašā amplitūdā un ļoti strauji un būtiski kāpušas. Īpaši straujš cenu pieaugums bijis dabasgāzes tirgū. Vēl 2022. gada februāra sākumā 1 megavatstundas dabasgāzes tirgus cena bija 75 eiro, bet augusta beigās maksimālā cena sasniedza teju 340 eiro (septembrī – ap 200 eiro) par 1 megavatstundu dabasgāzes.

Tomēr augstās cenas nav vienīgais izaicinājums, ar kuru eiro zonas valstis var saskarties. Krievija ir nozīmīgs dabasgāzes piegādātājs lielai daļai ES valstu – 2021. gadā tā nodrošināja teju 40% no kopējā gāzes patēriņa.[25] Atsevišķās valstīs (t. sk. Latvijā) Krievijas piegādātā gāze veidoja gandrīz visu (>90%) patērētās dabasgāzes apjomu. Lai gan kopš 24. februāra Latvijā ir paveikts zināms darbs, lai diversificētu piegādes avotus un izveidotu rezerves nākamajai apkures sezonai, Krievijas rīcība, tai izmantojot energoresursu piegādi kā ekonomiskā kara instrumentu, liek izvērtēt arī hipotētiskus scenārijus, kuros gāzes

[24] Sagatavoja Latvijas Bankas ekonomisti Konstantīns Beņkovskis, Dzintars Jaunzems, Oļegs Matvejevs un Kārlis Vilerts.
[25] Extra-EU Imports of Natural Gas by Partner, 2020 and 2021. Eurostat.

pieejamība ir ierobežota.[26] Lai izprastu, kāda būtu energoresursu pieejamības ierobežošanas ietekme uz Latvijas tautsaimniecību, Latvijas Banka veikusi scenārija analīzi, izmantojot Latvijas CGE-EUROMOD modeli.[27]

Simulācijas apraksts

2021. gadā dabasgāze veidoja aptuveni 21% no visu energoresursu kopējā patēriņa Latvijā (t.i., 40 460 TJ no 192 946 TJ). Aptuveni 60% no visas dabasgāzes tiek izmantoti enerģijas pārveidošanas sektorā (t. i., centralizētās siltumapgādes katlumājās un koģenerācijas stacijās, Rīgas TEC-1 un TEC-2 u. c.), savukārt aptuveni 12% patērē mājsaimniecības un 10% – rūpniecības uzņēmumi.[28] Vairāk nekā puse kopējā rūpniecības uzņēmumu dabasgāzes patēriņa tiek izmantota ražošanas procesa vajadzībām (t. i., ražošanas procesu nodrošināšanai). Lai gan Ministru kabineta noteikumos[29] paredzēts detalizēts plāns Latvijas mājsaimniecību un uzņēmumu apgādei ar enerģiju krīzes situācijā, šajā scenārijā analizēts, kuras tautsaimniecības nozares ir jutīgākas pret dabasgāzes patēriņa mazināšanu un lielākā mērā negatīvi ietekmēs ekonomisko aktivitāti. Tāpēc scenārijā izdarīts vienkāršots pieņēmums, ka Latvijas ražojošajam sektoram (NACE 2. red. 01.–32. kategorija) pieejamās dabasgāzes apjoms tiek samazināts par 15%.[30] Šo samazinājumu katra nozare sasniedz šādā veidā:
1) siltumenerģijas patēriņa samazinājums par 10% (tiešā veidā ietekme uz izlaidi ir neliela);
2) dabasgāzes kā ražošanas resursa patēriņa samazinājums.

Modeļa simulācija

Iegūtie rezultāti liecina, ka, par 15% samazinot dabasgāzes pieejamību scenārijā ietvertajām tautsaimniecības nozarēm, būtiski samazinātos arī to izlaide. Šāda gāzes taupīšana vienas apkures sezonas laikā izraisīs IKP samazināšanos aptuveni par 3.4% vidējā termiņā, kas ietver gan tiešo ietekmi (konkrētas nozares izlaides samazināšanos), gan arī netiešo ietekmi (samazinās pieprasījums pēc citu nozaru produkcijas). Līdz ar izlaides samazināšanos būtiski samazinātos reālais eksports un nodarbinātība. Tādējādi saruktu arī iedzīvotāju rīcībā esošie ienākumi un privātais patēriņš.

Tas, cik liels devums IKP kritumā ir konkrētām nozarēm, ir atkarīgs no vairākiem faktoriem, t. sk. no nozares svara pievienotajā vērtībā, saitēm ar citām tautsaimniecības nozarēm, dabasgāzes patēriņa un tā, cik lielā mērā dabasgāze tiek izmantota kā ražošanas faktors. Sakārtojot nozares pēc to devuma IKP kritumā, pārliecinoši lielāka ietekme ir pārtikas produktu ražošanai – Latvijas tautsaimniecībai svarīgai nozarei ar samērā lielu dabasgāzes patēriņu. Būtisks devums ir arī nemetālisko minerālu ražošanai un metālu ražošanai.[31]

---

[26] Lai noteiktu, vai būs iztrūkums un cik liels tas būtu, jāizdara virkne pieņēmumu, tāpēc scenārijs ir tikai hipotētisks.
[27] CGE-EUROMOD ir Latvijas Bankas un BICEPS izveidots modelis, kurā vispārēja līdzsvara makromodelis (CGE), kam pamatā ir Latvijas izmaksu un izlaides tabulas, ir apvienots ar nodokļu un pabalstu mikrosimulācijas modeli (EUROMOD), kas ir balstīts uz EU-SILC aptaujas mikrodatiem. Sk. https://www.bank.lv/images/stories/pielikumi/publikacijas/petijumi/p_1_2016.pdf un https://www.euromod.ac.uk/about/country-by-country/latvia.
[28] Energobilance, TJ, tūkst. toe (NACE 2. red.) 2008–2021.
[29] Ministru kabineta 2011. gada 19. aprīļa noteikumi Nr. 312 "Enerģijas lietotāju apgādes un kurināmā pārdošanas kārtība izsludinātas enerģētiskās krīzes laikā un valsts apdraudējuma gadījumā". Latvijas Vēstnesis, 69, 05.05.2011.
[30] 15% samazinājums neietver netiešos efektus no, piemēram, elektroenerģijas piegāžu krituma un mazāka gāzes patēriņa enerģētikas nozarē.
[31] Modelī izmantotas aktuālākās Latvijas Piedāvājuma-izlietojuma un ielaides-izlaides tabulas, sākot ar 2015. gadu. Kaut gan modelis ir pielāgots tautsaimniecības struktūras pārmaiņām, tajā nav ņemtas vērā pārmaiņas dažu nozaru izmaksu struktūrā. Piemēram, 2015. gada tabulā metālu ražošanas nozarē ietverta AS "LIEPĀJAS METALURGS". Tāpēc, interpretējot rezultātus, jāņem vērā, ka 2022. gada metālu ražošanas nozares izmaksu struktūra modelī var atšķirties no realitātes.

40. attēls

SCENĀRIJA ANALĪZES REZULTĀTI: RAŽOJOŠO NOZARU DEVUMS IKP KRITUMĀ, PIEŅEMOT, KA DABASGĀZES PIEEJAMĪBA IR IEROBEŽOTA
(procentu punktos)

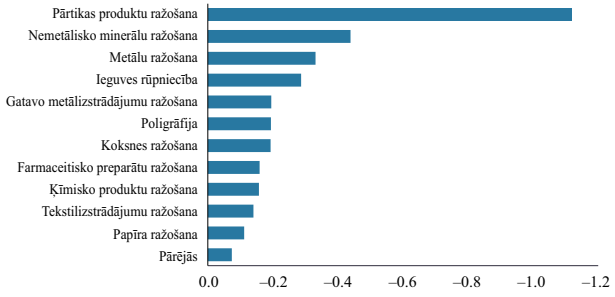

Atsevišķu nozaru ievainojamību labāk raksturo tas, cik liels ir to devums IKP kritumā, izsakot to kā attiecību pret nozares devumu kopējā gāzes ietaupījumā. Tas atklāj dabasgāzes taupības ekonomiskās blakusparādības. Jo augstāks šis rādītājs, jo "dārgāka" ir dabasgāzes taupīšana konkrētā nozarē.

Šajā rādītājā augstākā jutība redzama farmaceitisko preparātu ražošanas nozarei, kurā pievienotā vērtība uz katru izmantoto dabasgāzes vienību ir augstāka. Turklāt šajā nozarē ļoti precīzi ir noteikti ražošanas apstākļi, t. sk. temperatūra, mitrums, spiediens un sterilizācijas pakāpe. Samērā dārga ir arī dabasgāzes taupīšana metālu un metālizstrādājumu ražošanas, kā arī poligrāfijas nozarē. Iemesli tam var būt vairāki, t. sk. lielāka dabasgāzes nozīme ražošanas procesā vai arī tas, ka to ir sarežģītāk aizstāt ar citiem energoresursiem.

41. attēls

DABASGĀZES TAUPĪBAS EKONOMISKĀS BLAKUSPARĀDĪBAS
(par cik % samazinās IKP, ja uz konkrētās nozares rēķina tiek sasniegts 1% dabasgāzes ietaupījums tautsaimniecībā)

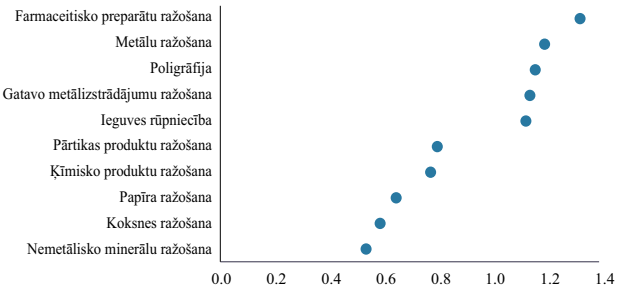

Secinājumi

Viens no svarīgākajiem kanāliem, pa kuru Krievijas iebrukums Ukrainā ietekmē Latvijas (un arī eiro zonas kopumā) tautsaimniecību, ir saistīts ar energoresursiem. Tas galvenokārt izriet no zemākas iedzīvotāju pirktspējas, kas saistīta ar ļoti augstām energoresursu cenām (sk. 2022. gada marta Makroekonomisko Norišu Pārskatu). Ja papildus augstām cenām Latvijas tautsaimniecību skartu arī energoresursu pieejamības problēmas, būtu jārēķinās ar papildu ekonomiskās aktivitātes krišanos vairākās tautsaimniecības nozarēs, kas ietekmētu arī kopējo ekonomisko aktivitāti valstī. Tas nozīmē, ka, iestājoties energoresursu nepieejamībai, valdībai būtu rūpīgi jāizvērtē, kurās tautsaimniecības nozarēs pirmajās ierobežot energoresursu patēriņu un kādos apjomos to veikt, kā arī jālemj par makroekonomiskā atbalsta sniegšanu ekonomiskās aktivitātes stimulēšanai ar fiskālās politikas svirām.

Tomēr scenārija rezultāti būtu interpretējami piesardzīgi. Tie drīzāk identificē ietekmes kanālus un jutīgākās Latvijas tautsaimniecības nozares, nevis sniedz precīzus skaitliskus novērtējumus. Lai gan CGE-EUROMOD modelī ir iestrādāts detalizēts energoresursu patēriņa bloks, kurā tiek modelēta arī aizstājamība starp dažādiem energoresursiem, tā balstās uz iepriekšējos gados novērtētām sakarībām, kas starplaikā varēja mainīties, uzņēmumiem veicot investīcijas un pielāgojot savu darbību pārmaiņām energoresursu tirgū.